

Militaire Spectator.

De MILITAIRE SPECTATOR verschijnt maandelijks, in Nos. van 3 vellen druks; zoodat de Jaargang uit 36 vellen druks, (behalve de bijvoegsels, die gratis geleverd worden) bestaat, en voor f 6,25, uitgenomen de platen en kaarten, welke afzonderlijk betaald worden, aan de respectieve geabonneerden wordt afgeleverd.

Men abonneert zich bij alle Post-Directeuren en Boekhandelaren door het geheele Koningrijk. Alle inzendingen voor dit Militaire Tijdschrift bestemd, geschieden vrachtwijz aan de Uitgevers BROESE & COMP. te Breda, of aan den Directeur, den 1sten luitenant VAN RIJNEVELD, van de rijdende batterij no. 13 bij het leger te velde, met het opschrift: voor den Militairen Spectator.

HET BELEG VAN GRAVE

IN 1674.

« Certains Commandans ont fœncièremment l'ame plus ou moins bœnœvole, et ne manquent pas d'en faire preuve pendant le siœge, soit un peu plutœt, ou un peu plus tard; quant à certains autres commandans, il en est, desquels on peut dire, qu'ils ont rœellement le diable au corps: les commandans de ce genre, qui ne cessent à se dœfendre à outrance sont vraisemblablement peu au fait des calculs, mœlés d'arithmœtique ordinaire, et d'apœs lesquels d'habiles ingœnieurs savent, à ce qu'on dit, dœterminer et prœdire la durœe nœcessaire d'un siœge. »

MORLET, *Reflexions critiques sur l'art de fortifier, etc.*, p. 132.

Qui cœde en combattant ne perd rien de sa gloire.

LIADIÈRES, *Jean-sans-Peur*.

Het beleg van Grave wordt te regt — vooral met betrekking tot de schoone verdediging — voor eene der merkwaardigste en leerrijkste belegeringen van vroegeren en lateren tijd gehouden.

Een der Fransche bevelhebbers in Grave — waarschijnlijk de Betou — heeft, kort na de verovering, een weidsch geschied-verhaal der verdediging geschreven. Onder den titel: *Rœlation du siœge de GRAVE en 1674*, is hetzelfde door geheel Europa verspreid en in vele talen overgebracht. In 1756 verscheen daarvan, in Frankrijk, eene tweede uitgave, welke van hoogerhand aan al de wapen-korpsen ter lezing werd aanbevolen, ten einde met dit treffende voorbeeld te staven, wat van eene dappere, trouwe en gewillige bezetting, onder de leiding van eenen wakkeren en beleidvollen bevelhebber, te verwachten is. Wegens de gewigtige lessen en wenken in gezegd verhaal vervat, werd daarvan nog ten jare 1813, op hoog bevel, een exemplaar aan den Franschen opperbevelhebber van Grave, ter zijner onderrigting, toegezonden. In 1774 verscheen te Parijs eene derde uitgave van

hetzelve (1). Dit verhaal is met vele bijzonderheden, belangrijker voor dien tijd dan voor eene blijvende krijgskundige waarde, geschreven, dragende ook hier en daar de bewijzen van eenen overspannen' hoogmoed en overdreven' lof der bezetting, gepaard met enkele onnaauwkeurigheden in daadzaken, plaatselijke aangelegenheden, misstellingen in namen van personen en tijd.

Behalve dit verhaal hebben wij omtrent dit beleg almede geraadpleegd het JOURNAEL of DAGREGISTER van d'aenmerkelykste saken voorgevallen in het seer strenge en gedenkwaerdige beleg der stad GRAVE, belegert den 27 Julii; en door SIJN HOOGHEIJDT gewonnen den 28 October 1674. t' Amsterdam, gedrukt bij de weduwe van Joseph Bruijning, aen de Beurssluis, in 't jaer 1674. Hetzelve bestaat slechts uit 16 bladzijden druks in 4°, en is in vele opzigten oppervlakkig. Van meer belang was ons het werk: *Tweejaerige Geschiedenissen, voorgevallen in de jaeren 1674 en 1675 met bijvoeging van Authentyke stukken, onpartijdiglyk beschreven* door V. T. V., in 4°, gedrukt te Amsterdam bij J. van Someren, in 1678. Voorts, het meer zeldzame, door een' der in Grave gehoudene gijzelaars, met name J. van Wichem, in de vesting geschreven *Journal des choses les plus mœmorables advenues au siœge de GRAVE, depuis le 28 Juillet jusques au 28 Octobre Van 1674*. (Conventus Velpensis) à Utrecht chez Jean Ribbius 1674. Men weet niet, waarom dit dagverhaal door den auteur in het Fransch geschreven is, het bevat ook weinig wat niet uitvoeriger in het eerstgenoemde geschied-verhaal is opgeteekend.

Deze verhalen, benevens het raadplegen van eenige voorname schrijvers (2), zijn de bronnen waaruit de beschrij-

(1) Nog een ander verhaal is in 1753 te Parijs gedrukt, geschreven door GUILLE. LUINE, *Rœlation de tout ce qui s'est passœ pendant le siœge de Grave en 1674*, in 4°, welke uitgave zelfs niet eene eerste was. Alle nasporingen om dit stuk te verkrijgen zijn vruchteloos geweest.

(2) Onder anderen D. A. SCHNELLER *Anleit. zur Bildung Tapfrer Officiere in der Erzœhlung der im Jahr 1674 vorgefallenen merkwurdigen Vertheidigung von Grave*, 8°, Braunschweig 1774; VON ZADLER, *Verstœrkte Contrescarpe*, Stockholm, 1691, pag. 178-181. Bindelyk hetgeen daarover in *Nœrlands Heldendœden te Land*, door onzen Hoogleer BossCHA, 2e d., bladz. 180-194 is geboekt.

ving dezes belegs, bij wijze van dagverhaal, geput is. Mogten wij in onze poging geslaagd zijn, om hetzelfde naauwkeuriger voor te dragen dan in bovengenoemde journalen, dan zal hetzelfde welligt eene belangwekkende lezing ten deel vallen; dat het dan tevens iets bijdragen mogt tot naijver, tot vorming van verhevene krijgs-hoedanigheden en tot aankweeking van helden-geest, is onze innige wensch!

Alle ons bekend gewordenen namen van gesneuvelde, gewonde of krijgsgevangen gemaakte officieren, alsmede die zich het meest door dapperheid en beleid onderscheidden, hebben wij, zoo van de zijde der aanvallers als van die der verdedigers vermeld. Dan, terwijl in het Fransche geschied-verhaal elke trek van moed bij de bezetting, met weidschen ophef beschreven, en de naam van iederen bevelhebber, van welken rang ook, die zich onderscheiden heeft, aan de nakomelingschap overgebracht is, worden in de Nederlandsche berigten slechts weinige hoofd-bevelhebbers genoemd, en dan nog wel, niet om hunne daden te verheffen, maar slechts om de regimenten aan te wijzen, die het meeste deel hadden aan den aanval. Worden hier of daar bevelhebbers van minderen rang genoemd, dan is het alleen met het eenvoudig berigt, dat zij dood gebleven zijn. Het schijnt derhalve, dat nog in dien tijd bij onze voorouders het gevoel van pligt — ook na menig voorbeeld van pligtverzuim — te algemeen in de gemoederen was gevestigd, dan dat men zich beijverde van verdienstelijke daden, in loffelijke pligt-ervulling bedreven, grooten ophef te maken (1).

De Franschen waren er echter verre van af om eenen blaam te willen werpen op het gedrag der belegeraars; integendeel, zij erkennen openhartig, dat deze met stoutmoedigheid streden; stoutmoedigheid, die, volgens hen, dikwerf tot roekeloosheid werd gedreven.

Het beleid door den jeugdigen *Chamilly* bij de verdediging aan den dag gelegd, mag hier als een schitterend voorbeeld ter navolging prijken. In hem zullen wij ook andere hoedanigheden zien uitblinken, die onze bewondering als van zelf zullen inroepen. Deze hoedanigheden kunnen de mogelijkheid verklaren: hoe eene kleine plaats, als Grave, meerendeels zonder bekleedings-muren, verdedigd door 4000 man, het vier maanden uithoudt tegen eene magt, driemaal sterker dan tot het bedwingen noodig scheen.

Bij de lezing dezes verhaals, heb ik mij-zelf dikwerf afgevraagd: wie is hier eigenlijk de aanvaller? Het lijdelijke of liever het schroomvallige en slechts vasthoudende stelsel van verdediging was den fieren *Chamilly* onbekend, althans hij scheen het te verachten.

(1) Zie hierover *Nederlands Helden daden te Land*, enz., door den hoogleeraar *J. Bosscha*, 2e d. bladz. 191 en 193.

Ook de Nederlanders, te edelmoedig om in hunnen vijand geen krijgs-deugden te vereeren, bevestigden — door eerbewijzen, door geschenken, door het eervolle verdrag hetwelk Prins *Willem III* der bezetting toestond, door het omhelzen van *Chamilly* bij den uittocht — hoe hoog hunne achting voor deze heldhaftige tegenstanders gestegen was.

De vreugde over de vermeestering van een groot gedeelte van Noord-Nederland, was voor den trotschen *Lodewijk XIV* slechts van korten duur. De stalen wil van den jeugdigen *Willem III* had de veerkracht der Hollandsche natie weér ontspannen. Die kracht was bij het klimmen der gevaren toegenomen, en aan haar en aan de medewerking der verbondene mogendheden had Nederland het te danken, dat het Fransche leger bij Utrecht het offensieve moest laten varen, om zich tot het defensieve te beperken. Weldra zag dat leger zich zijne veroveringen een voor een ontglippen, met uitzondering slechts der sterke plaatsen langs den boven-Maas, zijnde Maastricht, Mazerijk en Grave (2). In laatstgenoemde vesting inzonderheid werd eene groote hoeveelheid geschut, buskruid en allerlei krijgs-voorraad uit de verlatene gewesten gesleept. Er werden onder anderen, behalve de 50 aanwezige vuurmonden, nog ongeveer 400 stukken geschut ingebracht, waarvan 100 nog in batterij kwamen, voorts 900,000 oude ponden buskruid. Voor de betaling van brandschattingen, ten bedrage van eenige tonnen gouds, ja volgens sommigen voor meer dan 800,000 livres, werden eenige aanzienlijken als gijzelaars binnen Grave gevangen gehouden. Slechts van eenigen hunner vinden wij de namen geboekt, te weten: uit Arnhem, de heeren *Everwijn* en *Nuis*; uit Zutphen, de heeren *Cousson* en *Hack*; twee van de stad en het kwartier van Nijmegen (3) en drie van Utrecht.

(2) Den 19den Julij 1672, waren Grave, Gennip en Ravestein in handen der Franschen gevallen.

In 1586 kwam Grave in de magt der Spanjaarden, doch is in 1602 door Prins *Maurits van Oranje* wederom op hen veroverd.

(3) Een der gijzelaars uit het kwartier van Nijmegen, schijnt de reeds genoemde *J. van Wichem*, van het binnen Grave geschrevene Fransche *Journal* etc., te zijn, en, uit andere vermoedens, ook de adonis van zekere Graafsche schoone, die, uit liefde voor hem opgevat, herhaalde aanbiedingen om veilig buiten de vesting gabraagt te worden van de hand wees, en, ter liefde van haren minnaar, gelijk nader zal blijken, al de verschrikkingen des doods met de grootste koelbloedigheid doorstond. In het meergenoemde *Journal* zegt *van Wichem*, dat hij, op het hooren dat er onderhandelingen werden aangeknoopt, zeer verheugd was, *après une détention si facheuse, longue et dangereuse*, en dat hij dikwijls gewenscht had:

Het behoud van Grave was voor *Lodewijk XIV* van het grootste belang. Deze plaats toch gaf hem een vast punt in de nabijheid der vroeger veroverde en thans verlatene gewesten, en eene gelegenheid, om later te spoediger van den beneden-Maas meester te worden. Uit dien hoofde wilde hij het opperbevel dier vesting aan een' man van uitstekende verdiensten toevertrouwen, en benoemde hij daartoe den markies *de Chamilly* (1), brigadier der infanterie en kolonel van het regiment van Bourgogne; wordende tevens aan den maarschalk *de Bellefonds* den last verstrekt, om voor de bezetting van Grave achter te laten: 27 kompagnien (vaandels) van Normandye, aan welker hoofd zich de kolonel graaf *van Guiscard* bevond, 10 kompagnien van Bourgogne, 10 dito van Languedoc, 12 van Dampierre en 10 van Vandôme; te zamen 71 kompagnien infanterie. Verder het ruiter-regiment van den leger-meester (mestre de camp) *Saint-Louis*, bestaande uit 6 eskadrons (standaards), en dat van *Carcado* uit slechts 3 eskadrons. Daar elk dezer vaandels en standaarden 50 man telde, zoo was de sterkte der bezetting 4000 man.

Auriaci nostris adait victoria votis!

Jam dudum afflicti tendunt ad sidera palmas;

Sollicitant reditum nati, fraterque sororque

Uxor, genitor. Solum his ingrata resistit

Patria, tu nostrò, Princeps, succurre periclo

Succurre innocuis, finemque impone labori.

Waarin hij zijn vaderland ondankbaar noemt, omdat het hem niet had vrij gekocht. (Zie mede *Nederlands Heldendaden to Land*, 2 d. bl. 185.)

(1) *Bouton*, markies *van Chamilly*, werd geboren den 16den April 1636. In 1656 was hij in het beleg van Valenciennes en werd er krijgsgevangen. In 1663 nam hij dienst in Portugal en was bij den veldslag van Montesclaros. In 1667 gaf men hem een regiment ruiterij. Na den vrede volgde hij in 1668 den hertog *de la Feuillade* in Kandia, waar hij gevaarlijk gewond werd; terug gekomen gaf men hem, ongeveer het jaar 1670, het regiment van Bourgogne. In 1672 bevond hij zich in de belegeringen van Burik, Wezel, Deventer, Nuijs en Zwol, van welke laatste plaats hij tot gouverneur werd benoemd. In 1673 bevorderde de koning hem tot brigadier zijner legers, en gaf hem het opperbevel van Grave, hebbende alstoen nog maar 37 jaren bereikt. (Ten allen tijde hebben de Franschen getoond dat zij ook aan de lichaamskrachten, aan het jeugdige, snelstroomende bloed en alzoo aan het geven van eigen voorbeeld eens chefs waarde hechten, en waarlijk zijn zij er niet kwalijk bij gevaren). In 1674 werd hij tot *maréchal-de-camp* en gouverneur van Audenaarde benoemd. Tegen Gend werd hij door een kanon-kogel gewond en voor Yperen aan het hoofd gekwetst. In 1678 werd hij tot luitenant-generaal verheven. In 1679 werd hem het gouvernement van Eriburg opgedragen en in 1679 dat van Straatsburg. Van 1691—1700 diende hij met roem bij het leger in Duitschland. Van 1701—1702 had hij het kommando over de provinciën Poitou, Anis en Saintonge. Den 14den Januarij 1703 ontving hij den maarschalks-staf. Den 2den Februarij 1705 ontving hij het groot-kruis der kort te voren ingestelde ridder-orders, en stierf te Parijs den 5den Januarij 1715, den ouderdom van 79 jaren bereikt hebbende.

Aan *Chamilly* waren nog toegevoegd: de luitenant des konings *de Betou*, plaats-kommandant, en als tweede luitenant des konings of tweede plaats-kommandant *de Saint-Juste*, beide mannen van grooten ijver en dapperheid. *Des Madrys* werd als militaire intendant naar Grave gezonden; *Hubert* en *Sauvé* als oorlogs-kommissarissen. De kapitein *de Violaine*, uit het regiment van Bourgogne, werd de betrekking van adjudant of plaats-majoor opgedragen; eindelijk de ingenieurs *de Saxis* en *Belleville*, van welke de eerste met de aardewerken en constructiën, de tweede met den batterij-bouw belast werd. Een gedeelte van het staten-leger vatte den 23sten Junij post te Ravestein; terwijl eenige Spaansche ruiterij den 7den Julij eenen post boven Grave vermeersterde; waardoor men de gedurige strooptogten der bezetting van Grave langs de Maas betengelde.

Chamilly begon met het meerendeel zijner troepen, boven de vesting, buiten de Brug-poort, te doen kamperen, op eenen musket-schoot van de werken; links op de Maas en rechts aan het lage broek of moeras van Escharen leunende, en in het front zich met eenige veldwerken verschansende. Dezen maatregel achtte hij noodig, zoolang de overgrootte hoeveelheid buskruid niet behoorlijk geborgen was. Uit het kamp werden dagelijks 500 man voor het betrekken der wachten afgezondert, en 1000 man met nog een aanzienlijk getal arbeiders werkten aan de verzwaren der borstweringen, welke, van slechts 6 tot 10 voeten dikte, op 15 à 20 voeten dikte gebracht werden; ook werden vele manschappen tot den batterij-bouw gebruikt. Binnen het terre-plein van bastion H (zie bijgaand plan) werd eene houten galerij ingegraven; iets breeder en hooger dan de hoofd-galerij bij de mijnen, loopende evenwijdig met het bastion, en waarin 500,000 oude ponden buskruid geborgen werden (2). De overige 400,000 ponden werden onder gewelfde gebouwen en in kelders met 4 à 6 voet aarde bedekt, opgelegd (3).

Vele staf-officieren der bezetting waren van oordeel, dat men de helft der hoeveelheid buskruid in het water moest werpen; doch *Chamilly* was van een ander gevoelen, en verijdelde meer en meer de vrees voor onheilen, naarmate hij bomvrije lokalen daarstelde. Hij was ook niet karig in het uitdeelen van patronen, maar liet de troepen gedurig oefenen in een juist en snel vuren.

In alle flanken der aan te vallen werken, en ook in de vooruitspringende gedeelten der werken, welke de ver-

(2) Bij de overgave der vesting, was van het aldus in deze engte geborgene buskruid, nog eene aanzienlijke hoeveelheid voorhanden; maar volgens het meergenoemde *Hollandsche Journael* meest geklonterd.

(3) Desisttemin schijnt het magazijn in het bastion Nevers, aan den Maaskant, ingestort te zijn.

moedelijke attaques van ter zijde konden nemen, werden hechtere batterijen gebouwd, dan men tot nog toe ergens aanschouwd had. Voor zoo ver wij weten, bestonden de kasten (merlons) grootendeels uit fascinenwerk, de worsten werden stevig verankerd en de rijs-lagen met zorg ineengeschoven en gepiketteerd, alles bij wijze van een rijs-bed; dat is, op elke laag fascinenworsten werd eene gelijk hooge laag taaije vastgestampte leem of kleigrond aangebragt.

De assen der embrasuren waren voor het minst op 20 voeten van elkander, om de merlons bij de vele geaccolleerde embrasuren niet te verzwakken, en de reeds genoemde aard-lagen bij de monding aan de embrasurehoeken door aard-zakken vervangen. Men bragt ook achter elke twee of drie embrasuren, tegen het binnen-talud van den wal-gang, eenen zekeren voorraad fascinen, worsten, gevulde aard-zakken, anker- en bind-weden, piketten en horden, ten einde elke door het vijandelijk geschut aangebragte beschadiging spoedig te kunnen herstellen. Overigens werd er nog eene aanzienlijke voorraad van fascinen en piket-palen in de terre-pleins opgelegd. Het Fransche journal zegt dan ook: « Ces batteries furent assurément le salut de la place, aussi bien que l'épaissement des parapets. »

Middelerwjl hadden de Staten-Generaal de oogen gevestigd op zijne excellentie den luitenant-generaal *Karel van Rabenhaupt*, baron van Sucha, om hem het beleg van Grave op te dragen. Inderdaad was hij een hunner ondernemendste generaals, hebbende zich reeds door gelukkige wapen-feiten onderscheiden, ten bewijze waarvan wij hier slechts de verdediging van Groningen en de verassing van Coevorden behoeven aan te stippen.

Den 8sten Julij vertrok *Rabenhaupt* uit 's Hage naar Nijmegen, om aldaar alles te beschikken, wat tot de belegering noodig was. In plaats, evenwel, van de vesting plotseling en onverwacht te berennen, had men reeds in Junij dezès jaars het voornemen, om dezelve te belegeren, doen vermoeden. De Franschen dit bespeurende, liepen dan ook wijd en zijd in het kwartier van Nijmegen stroopen, om vee, graan en allerlei levensmiddelen voor eene langdurige verdediging in de stad te brengen.

De eerste bewegingen tot het berennen begonnen, met het eilandje Middelweert in de Maas, tusschen Mook en Kuik, te doen bezetten, ten einde daardoor de boven-rivier voor de bezetting van Grave af te snijden.

Op den 15den Julij, des morgens ten 4 ure, trok de majoor *Boot*, met 180 man, uit Nijmegen, om zich van genoemd eilandje te verzekeren, en alzoo den Franschen het invoeren van fourages van dien kant te beletten. Zoodra deze troepen aldaar waren aangekomen, begonnen zij zich te verschansen, en hadden daarbij het geluk, om

zich van vijf groote vaartuigen, met wijn geladen en voor de bezetting van Grave bestemd, meester te maken.

Chamilly van het gebeurde verwittigd, en het belang inziende, om voor zijn groot getal paarden en wel duizend stuks vee geen voeder, evenmin als eene goede voorraad wijn voor zijne bezetting, gedurende het beleg, te ontbeeren, zette zich dadelijk aan het hoofd zijner ruitèrij, onder bevel van *Saint-Louis*, en beval, dat 300 man voetvolk, aangevoerd door den kolonel grave van *Guiscard* en den luitenant-kolonel *de Vignoles*, hem zouden volgen, te zamen alzoo ruim 600 man. Weldra verscheen *Chamilly* te Kuik, en, het eilandje verkennende, zag hij dat men er zich met alle krachten verschanste. Dertig ruiters vingen aan, om, van achter den dijk, met hunne musketten op de bezetting te tirailieren; dan weldra werden zij door het welgerigte vuur der bezetting gedwongen van daar terug te trekken. Middelerwjl kwam ook de infanterie aanrukken, om deel te nemen aan den aanval, die tegen 9 ure des morgens begon.

Chamilly zag met bezorgdheid dat de spits zijner aanval-kolom, uit ruitèrij bestaande, bij de punt van den Middelweert, ter linkerzijde, reeds zwemmende was. Men nam dus meer regts, waar men echter niet alleen nog meer diepte aantrof, maar de boorden ook veel steiler waren en vol met hout-gewas. De bezetting slechts gedeeltelijk gedekt achter een in der ij opgeworpen borstweertje staande, sterkte zich door deze eerste mislukte nadering en maakte een welgerigt vuur. *Chamilly* de onderneming niet willende opgeven, snelde in persoon toe, met den degen in de vuist, ook reikte *de Celery* hem in de rivier een pistool over, om zich te beter te kunnen verdedigen. De diepte, vlak aan den zoom van het eilandje, die men half badende half zwemmende moest overtrekken, had slechts de breedte van ongeveer 15 passen, en de Franschen schoten niet vóór dat zij al wadende aan deze geul waren gekomen. Dit maakte hun vuur zeer moorddadig, hoezeer zij van het vuur der Hollanders ook veel te lijden hadden. Men bereikte nogtans den oever. In dezen oogenblik riep een der verdedigers, zijnde een overgelopenè uit het regiment van Bourgogne: « Voilà mon colonel *de Chamilly*, il ne fait pas ici bon pour moi! » Een Hollandsch officier vroeg hem wien het was, waarop de soldaat antwoordde: « C'est celui qui a des manches doublées de rouge. » Deze officier op slechts weinige passen van den Franschen bevelhebber verwijderd, wilde een musket op hem aanleggen, toen *Chamilly*, die zich had hooren noemen, dien officier door een pistool-schot verwondde en gevangen nam. Waarschijnlijk was de hier bedoelde officier de kapitein *Eck* of *Eek*, die, benevens den kapitein *Ittersum*, den luitenant *Hol* en den vaandrig *de Meijer* gewond zijnde, als krijgsgevangenen door de Franschen naar Grave wer-

den gevoerd. De bedoelde officier heeft, volgens het Fransche relaas, onder de krijgsgevangenen behoord, en schijnt kapitein te zijn geweest; zijne wonde was in de zijde, terwijl *Ittersum* eene wond in de knie had bekomen.

Door het voorbeeld van *Chamilly* aangevuurd, gelukte het aan 7 Fransche officieren, namelijk 5 kapiteins, 2 luitenanten en eenige manschappen om den bewassen oever te beklimmen, wordende zij echter meerendeels gevangen genomen en dadelijk met vaartuigen, aan de tegenzijde des Middelweerts liggende, weg gevoerd; ook verdrongen er verscheidene, terwijl andere gedood of verwond werden. De dappere *Boot*, schoon door een' musket-kogel getroffen, gaat niettemin voort de zijnen aan te vuren, en alzoo werd ook deze tweede storm afgeslagen. *Chamilly* terugkeerende, werd verwoed, en, geen deinzen willende gedogen, liet hij de beide eskadrons van *Saint-Louis* aanrukken, waarvan elk ruiter een infanterist op den kroep nam, en hervatte dus stoutelijk den aanval. Ofschoon deze ruiters de steile en begroeide boorden niet konden overtrekken, gelukte het echter aan de infanterie om door te dringen. Intusschen begon het der bezetting aan kruid en lood te ontbreken. Het laatste vooral werd zeer schaars, zoodat sommige soldaten reeds hunne knoopen van den rok hadden gescheurd, om die op hunne geweren te laden. Eene tweede wond welke de majoor *Boot* (het Fransche relaas spreekt van zes à zeven wonden) had bekomen, bracht hem buiten staat om de verdediging verder te leiden; ook zag men zich alstoen zeer spoedig genoodzaakt om terug te trekken, aangezien er van de 10 aanwezige officieren slechts drie ongekwetst waren. Bij dezen terugtocht, die in de beste orde plaats had, liet men ongeveer 50 dooden en 40 gevangenen achter. Dit gevecht duurde $2\frac{1}{2}$ uur en het behaalde voordeel kwam den Franschen zeer duur te staan. Zij hebben dan ook alle regt aan de heldhaftigheid dezer Nederlandsche dapperen doen wederbaren.

De Franschen telden aan dooden 7 officieren, 63 manschappen en 12 paarden. 9 Officieren (waaronder de luitenant-kolonel *de Vignoles*) en 65 manschappen waren bij die gelegenheid gekwetst geworden. In het Hollandsche verhaal wordt het getal gesneuvelden bij de Franschen op bijna 200 gesteld, en een der gijzelaars schreef uit Grave, meer dan 30 karren met gekwetsten te hebben zien binnenkomen. Doch, al neemt men het minste getal, is dit toch reeds buitengemeen, wanneer men het gering aantal van 180 verdedigers in aanmerking neemt. *Chamilly* liet de gevangene officieren hunne degens en sjerpen behouden, betuigende zijne achting voor lieden die zich zoo braaf hadden gedragen; terwijl de luitenant *Hol* van den Franschen intendant deszelfs zilveren degen en kostbaren draagband ten geschenke ontving.

Het uitvoerigst verslag van dit gevecht, geschreven door een' officier die er bij tegenwoordig was, is te vinden in *het Vervolg op 't Verwerd Europa*, bladz. 294. Met hetzelfde komt, wat de hoofdzaken betreft, het Fransche relaas vrij wel overeen; echter heeft de schrijver van dit laatste datgene verzwegen, wat niet met zijn hoofdoel, de verheffing van zijnen held *Chamilly*, in verband stond. In de opgave van het getal manschappen, welke *Boot* onder zijne bevelen had, is de Hollandsche schrijver nauwkeurig, zijnde slechts 180 man, die trouwens daarvan beter kon onderrigt zijn dan de Fransche, welke ten onregte het getal verdedigers op 300 stelt. Deze vinnige worsteling was het voorspel dier vermaarde belegering van Grave, waarvan de verdediging, met al de warmte van eenen bewonderenden tijd- en deelgenoot des behaalden roems te boek gesteld, moeilijk hare wederga zal vinden in de geschiedenis.

Zoodra *Rabenhaupt* berigt van dit gevecht ontving, kwam hij zelf aan het hoofd van eenige eskadrons met lossen teugel toesnellen; doch, de Maas bereikt hebbende, vond hij de zijnen reeds aan den regter Maas-oever ontscheept, waarna hij naar Nijmegen terugkeerde. De Franschen lieten in den overwonnen post eene bezetting van 50 man en trokken naar Grave terug, van waar des anderen daags *de Violaine* gezonden werd om het eilandje verder te versterken. Verscheidene vaartuigen bragten in 5 à 6 dagen meer dan 1600 kar-vrachten hooi aan, terwijl de 5 aken met wijn, tot groote vreugde der bezetting, te Grave aankwamen. De bezetting van eerstgenoemden post werd nu ook ingetrokken, dewijl men vreesde dat men haar met geschut zoude komen aanvallen. *Rabenhaupt* deed aan *Chamilly* het voorstel doen, om de 7 gevangen gemaakte officieren tegen een gelijk getal van de zijnen uit te wisselen, hetwelk deze aannam, en waardoor de Fransche officieren *Cellery*, *Villemus*, *Darche* en 4 andere naar Grave terugkeerden.

Chamilly die nog steeds eenige kasteelen langs de Maas, boven Grave, in zijne magt hield, waarvan de bezettingen een voldoende getal vaartuigen bij zich hadden om, tot het uiterste gebragt, zich te kunnen inschepen, werd door de eigenaars aangezocht dezelve te willen doen ont-ruimen. Zijn antwoord was, dat hij zulks wel wilde toestaan, mits de generaal *Rabenhaupt* de onzijdigheid dezer kasteelen waarborgde, hetwelk dan ook beloofd werd; de Franschen bewilligden gaarne in den gedanen voorslag, uithoofde deze kasteelen, bij een naderend beleg, onnut werden, en de daarin afgezonderde detachementen gevaar liepen van afgesneden te worden.

De vesting Grave, in eene vlakke aan de Maas, is door zulk eenen lage bodem omgeven, dat men, bij eenen hoogen waterstand, moeilijk de gemeenschap met de landen van

Kuik, Ravestein, de Meijerij en met het land van Maas en Waal konde onderhouden. Dezelve had toen maar 4 geheele en 2 halve bastions, meest alle aardewerken, met uitzondering der twee halve bastions aan de rivierzijde.

Chamilly besloot, den 23sten Julij, om den dijk van Neder-Asselt, die vrij hoog en zwaar was en den belegeraar tot een geschikt dekkings-middel zoude kunnen bezigen, te slechten, ten einde een ruimer uitzigt te hebben en met het kanon te beter te kunnen flankeren. Ruim 1500 man werkte daaraan gedurende den geheelen nacht van den 24sten Julij, met voornemen, om met dien arbeid ook op den volgenden dag voort te gaan. *Rabenhaupt* had te veel belang bij het in stand blijven van deze kunstmatige terrein-verhooging, dan dat hij dien arbeid ongestoord konde laten vervolgen. Hij zond dan ook den kolonel *Hundebeek*, met alle reeds beschikbare troepen, zijnde 3 regimenten infanterie en 3 kompagniën ruitery, met eenige ligte stukken geschut en verscheidene wagens met schoppen, houweelen en ander gereedschap, om den voortgang van het werk te beletten. Die officier viel de Franschen aan, dreef ze naar binnen en bleef meester van den dijk, dien men versterkte, niettegenstaande het gedurig schieten van de stad. Op deze wijze werd Grave dienzelfden dag berend.

Des anderen daags kwamen nog drie regimenten de eerste te hulp; terwijl *Rabenhaupt* zelf, op den 27sten, met het overige van zijn belegerings-korps, bestaande alstoen uit 16 regimenten te voet en 3 te paard, voor de stad aankwam.

De loopgraven werden op dienzelfden dag nog geopend. Eene batterij van 6 stukken werd dadelijk aangelegd, terwijl men de eerste naderinggraving van achter den bedoelden dijk begon. Genoemde batterij werd echter dienzelfden dag, door de vereenigde vuren uit de vesting, dermate beschoten, dat zij haar vuur moest staken.

Sedert drie dagen had *Chamilly* alle zijne troepen uit het kamp terug getrokken, na de verschansingen te hebben geslecht, terwijl hij zijne infanterie op het glacis, naar de zijde van den Bosch, eene stelling deed innemen, zijnde de vesting van dien kant nog niet ingesloten.

In den nacht van den 27sten op den 28sten Julij bragt *Rabenhaupt* eenige troepen over de Maas, welk zich van eene sluis, boven Grave, waarvan zich de Franschen meenden te bedienen, om bij wassend water dezerzijds de stad onder water te zetten, meester maakten.

Het vuur werd nu zeer levendig op de wallen, wordende des anderen daags twee ruiters, drie soldaten (door een' en denzelfden kogel) een Jood en eene marketenster dood geschoten.

Ongeveer dezen tijd vestigde *Rabenhaupt* zijn hoofd-

kwartier op het kasteel Balgoijen (1); eene schipbrug beneden Grave geslagen zijnde, deed hij den kolonel *Hundebeek* met eenige regimenten infanterie en kavallerie met 6 stukken geschut daarover trekken, die zich met de gelijktijdig aanrukkende bezetting van Ravestein vereenigden, en zich in Velp legerden. Ook trok de kolonel *Golstein* (in het Holl. Dagh-register *Majoor-Generaal* van het leger genaamd) ergens boven Grave over de Maas, ten einde de vesting ook aan de bovenzijde in te sluiten. « Voorts, » zoo zegt het Dagh-register, « hebben zij zich terstond ingegraven, niettegenstaande de Franschen aanhoudend afgrijsselijk tot 2000 reizen met kanon en dubbelhaken schoten. »

Den 28sten Julij begon de kolonel *Golstein*, uit eene batterij van 6 stukken, de stad te beschieten.

Volgens het Fransche relaas zouden de belegeraars in de omstreken van Velp, schier ongedekt, zich onder het bereik van het zwaar geschut der vesting, hebben neêrgeslagen, waarop *Chamilly* dadelijk aan de kanonniërs beval geen enkel schot te doen, tot dat dezelve gekampeerd waren. In dien tusschentijd deed *Chamilly* nog 10 zware kalibers in het bastion G aanvoeren, waarna men een vereenigd levendig kanon-vuur naar den kant van Velp rigte. De aanvallers verloren hierdoor verscheidene manschappen en equipaadjen, zoodat zij zich genoodzaakt zagen, om achter den linker Maas-dijk, tusschen Velp en Ravestein, terug te trekken; latende een 50tal manschappen als voor- of brand-wacht in de kerk van Velp.

Men had de gewoonte, om de wacht voor de plaats bij het glacis, waar de bezetting nog gelegerd was, te doen optrekken. *Chamilly* besloot den 29sten Julij, dezelfde wacht te gebruiken tot eenen uitval tegen de kerk van Velp, welke hij wist dat de belegeraar bezet hield, en dezen uitval door zijne ruitery te doen ondersteunen. Gedurende dat de voorbereidselen daartoe genomen werden, had er een ongeval in het bastion G plaats. Men had namelijk, om den uitval door een levendig kanon-vuur te ondersteunen, nog 11 tonnen buskruid en onderscheidene granaten in het bastion gebragt, zoodat ongeveer 30 tonnen buskruid aldaar vereenigd waren. Bij het afsteken van een der stukken, vloog de lontstok uit de hand van een der kanonniërs, en viel juist op eene dezer tonnen neder. Eene verschrikkelijke ontbarsting volgde, waardoor al de stukken in de nabijheid gedemonteerd werden, de aldaar staande koorn-molen werd vernield, vele daken van huizen in de stad verbrijzeld en waarbij 15 kanonniërs

(1) Het opschrift der meeste brieven van *Chamilly*, in antwoord op de sommatiën van *Rabenhaupt*, was dan ook voortaan: à Mr. de *Rabenhaupt*, Lieutenant-Général de l'Armée des Provinces Unies à Balgoijen, WORT à CÔTÈ DE GRAVE.

ellendig omkwamen (1). *De Betou*, welke in de nabijheid was, werd op de stormpalen geworpen en was op 5 à 6 plaatsen door de afvliegende splinters ligt gewond. Deze ontploffing maakte een zoo groot geweld, dat de belegeraars het er voor hielden dat de geheele voorraad buskruid in de vesting gesprongen was. Zij begonnen zich dan ook zamen te trekken, waarom eenige hoofd-officieren in de vesting van oordeel waren, dat zij *Chamilly* moesten aanraden, om zijn voornemen uit te stellen. Deze echter eenige verslagenheid bij de bezetting bespeurende, wilde veeleer door een schoon wapenfeit den geest der zijnen opwekken; bovendien scheen het hem toe dat de magt des aanvallers in Velp niet zoo groot was, om geen gegronde hoop te hebben van te slagen. Al de omstreken van Grave zelf verkend hebbende, herinnerde hij zich, dat het kerkhof door een' kleinen muur, van ongeveer vier voeten hoogte, omringd was, en dacht hij, dat wanneer die eens bereikt was, dezelve zoowel vóór als tegen konde dienen; dat het voorts makkelijk ware de kerk te veroveren, waartoe groote mokers, koevosten en bijlen werden medegenomen, ten einde de groote en kleine kerkdeur te openen; dat de kerk van Velp verder van de hoofd-stelling des belegeraars dan van Grave verwijderd was, en dat deze post dus zoude weggenomen zijn, alvorens de aanvaller denzelven met overmagt konde te hulp komen. De beste reden was echter, dat de belegeraar aan die zijde minder kavallerie bij zich had dan de bezetting. Alzoo in zijn voornemen volhardende, liet hij met 4 à 500 man regt op de kerk aanmarcheren en veroverde den post, gelijk hij voorzien had. Vier soldaten werden in de kerk gedood en de overige 16 man met den officier in den toren geklommen zijnde, verdedigden zich aldaar tot het uiterste, waarna de brave luitenant (wiens naam wij niet vermeld vinden), zwaar gewond zijnde, eindelijk zich moest overgeven.

Rabenhaupt in het denkbeeld zijnde, dat men de meer achterwaarts Velp staande troepen, onder *Hundebeek*, was komen overvallen, liet een regiment van *Golstein* ter hulpe aanrukken.

Chamilly had de *Guiscard* bevolen om langzaam met zijne infanterie stadwaarts terug te trekken, en kwam zelf met 3 eskadrons halverwege Velp, van waar hij den kapitein *Mayet* op verkenning naar de kerk zond, om te vernemen of er geene Franschen waren achtergebleven; zes Fransche officieren, door nieuwsgierigheid gedreven, waren in den toren geklommen, en daar zij alleen naar

(1) In het meergenoemde *Tweejaerig Verhael* wordt gezegd, dat deze ontploffing is ontstaan door de vonken van het geloste geschut, die door den wind onder den molen, waar het kruid bloot lag, waren gedreven, en dat wel 200 personen, zoo burgers als soldaten, werden gedood en gekwetst.

de Ravesteinsche zijde den aanvaller gade sloegen, werden zij niet door *Mayet* opgemerkt, weshalve deze berigte niemand meer bespeurd te hebben. Genoemde officieren alzoo den terugtogt der Franschen niet ontwarende, werden (volgens het Fransche relaas) eensklaps door wel 300 man omsingeld; nog 50 man hadden zich middelerwijl bij hen aangesloten, en zich afgesneden ziende vatteden zij het stoutmoedige besluit op, om zich door te slaan. Deze poging mislukt zijnde, bleven zij zich in de kerk en den toren halstarrig verdedigen, van geene overgave willende hooren. De belegeraars besloten daarop de kerk in brand te steken, waardoor — zoo zegt het Holl. Dagh-register — sommigen, van boyen neêrspringende, armen en beenen braken; anderen, waaronder de door de Franschen voor dood achtergelaten en slechts zwaar gewonde dappere Hollandsche officier, verbrandden; doch de meesten werden gevangen gemaakt, waaronder 2 aide-majours, 4 kapiteins, 2 luitenants, 3 sergeanten en 20 soldaten. In Grave wist men niet waarom nog in Velp geschoten werd en de vlammen uit kerk en toren opstegen, daar *Chamilly* anders de ontzetting der zijnen zoude hebben beproefd. De Fransche kapitein *Vaugrenier* en een wachtmeester waren bij den eersten aanval gedood en slechts 4 soldaten gekwetst. Zes der door den belegeraar gevangen genomen officieren werden 2 dagen daarna tegen Hollandsche officieren uitgewisseld. Volgens het Hollandsche Dagh-register zouden de belegeraars maar 12 man verloren hebben en eenige officieren zijn gekwetst; zij zouden slechts 80 man sterk geweest zijn, waarmede zij tegen een zoo veel grooter getal zulk een stout stuk hadden uitgevoerd.

Den 29sten Julij opende de belegeraar, uit het kwartier van den kolonel *Hundebeek*, de loopgraven langs den dijk van Ravestein, die door deszelfs kronkelingen zulks zeer begunstigde. Reeds den 2den Augustus was men op een pistool-schot de voorgracht genaderd; zijnde inmiddels eene batterij van 7 stukken tusschen den dijk en de rivier opgeworpen, waaruit men de stad, maar hoofdzakelijk de flank van het halve bastion D, begon te beschieten. De belegeraar steunde zich regts aan den dijk, en werkte met alle inspanning om het bastion te naderen, zijnde de stand van de Maas ongemeen laag. Vreezende, dat zoodra dit bastion door het kanon-vuur zoude vernield zijn, de belegeraar tot eenen storm-aanval mogt overgaan, zoo liet *Chamilly* 6 reijen stormpalen dwars over dezen toegang in kleine geulen planten (zie V). Deze voorzorg was te noodzakelijker, wijl de werken, ter linkerzijde, niet genoeg achter den dijk zagen, noch de helling der rivier-boord beheerschten.

Den 2den Augustus kwam de raadpensionaris *Fagel*, en een weinig na hem de generaal-majoor *Spaen* met den Keur-Brandenburgschen vice-kanselier *Römwinckel*

en den heer *Blaspil* in het leger. Hierop hield men den ganschen achtermiddag en des anderen daags 's morgens krijgsraad, waarna de drie laatsten naar Kleef vertrokken en de eerste naar Nijmegen. Denzelfden dag verscheen almede in het leger de Spaansche legermeester *de Piementel* met 200 ruiters (1).

De majoor *Wenge* trok denzelfden dag over de Maas op 's Bosch, om met drie onderhebbende Groninger regimenten het leger van Zijne Hoogheid te versterken; wordende echter, op brieven van den generaal *Rabenhaupt*, voor Grave terug ontboden.

Den 3den Augustus kwam een regiment van Koerland de belegeraars versterken. Denzelfden dag was de schipbrug beneden Grave, hoewel men alleen met infanterie (de artillerie in aken) reeds vroeger daarover getrokken was, geheel voltooid; men schikte ook uit Nijmegen en Arnhem twee karren met voorraad voor de gijzelaars naar Grave; vermits dezen door de Franschen aangezegd was, dat zij zich-zelve uit Nijmegen van levensmiddelen hadden te voorzien.

Den 5den Augustus begon de belegeraar eene groote batterij in den dijk van Neer-Asselt, nabij de kerk, op te werpen. De belegeraars ondervonden weldra, dat het geschut in de vesting bij uitstek goed bediend werd. Meerendeels ongedekt werkende, verloren zij daardoor veel volk. Ook werden verscheidene vaartaigen van de gemeenschaps-brug, door de zware kalibers uit de vesting, in den grond geboord; zoodat men zich verplicht zag de brug verder van de vesting te verleggen. Deze gunstige uitslag had *Chamilly* verkregen door de gedurige oefening zijner artillerie, welke hij met 80 soldaten en de compagnie pontonniers (in het Fransche relaas *bateliers* genaamd) versterkt had.

De belegeraars vervolgden hunne nadering-graven van de zijde van Ravestein, waar zij even boven de stormpalen eene groote wapenplaats, van af den dijk tot aan de rivier maakten, zoodat men zich van weërszijden met musketten begon te beschieten.

Den 7den Augustus, des nachts, trokken eenige Franschen uit, om eenen hun nadeeligen bogt in den dijk naar Velp te slechten; maar ontdekt zijnde werden zij met verlies terug gedreven.

De belegeraar bragt op denzelfden dag eene batterij van 4 stukken, ieder van 12 pond, tot stand, en begon daarmede op de stad te schieten. Van af den 3den tot den 7den Augustus werd er van weërszijden een levendig en welgerigt geschut-vuur onderhouden.

Chamilly vreezende dat de belegeraar het water uit de voorgracht, en alzoo ook der kapitale gracht (wijl deze

(1) De Spaansche troepen welke in het leger dienden, waren door den keizer van Oostenrijk aan den Prins van Oranje afgestaan.

met de eerste gemeenschap had) in de Maas zoude kunnen aflappen, te meer, daar hier, in plaats eens steenen beers, alleen een aarden dijk de afscheiding vormde, besloot om met *contre-approches*, de nadering-graven en wapen-plaatsen, omtrent L en L, te gemoet te gaan. Onmiddellijk ging hij met zijnen ingenieur *de Saxis* de gedachte *contre-approches* wederzijdsch traceren, en weldra leerde de ondervinding, dat zij, zonder deze voorzorg, welligt verloren waren geweest. Deswegens zegt het Journal: « *Sans ces travaux Grave n'eut pas duré 14 jours, de quelques braves gens, qu'il eut été défendu: car les eaux, qui seules faisaient la force de cette place, eussent toutes été écoulées par la saignée de l'avant-fossé, qui avait communication avec tous ceux du corps de la place.* »

De verdediging van Kandia had *Chamilly* zoo veel ondervinding verschaft, dat niets zijn navorschend oog ontglipte. Bovendien beval hij aan *de Saxis*, om met eene halve mijn-galerij (2) onder den dijk van Ravestein voort te rukken van O tot M; de ingang begon in het halve bastion regts van het hoornwerk van Ravestein, gemerkt N.

Dit werk werd met veel inspanning weldra tot stand gebracht. Het verhemelte der galerij bleef nog met 4 à 5 voeten grond bedekt. Wegens de geringe afmetingen van den dijk, en alzoo ook slechts korte wederstands-lijnen hebbende, gebruikte men alleen de fougassen.

Den 10den Augustus kwamen de troepen van den keurvorst van Brandenburg zich bij het Hollandsche leger voegen. Deze troepen bestonden uit ongeveer 2000 man infanterie en 900 paarden, onder bevel van den generaal *Spaen*; zij sloten zich links aan de Maas en regts aan de Peel aan, terwijl de voornaamste magt kwartier nam in en omtrent het dorp Gasselt. Gelijkijdig deed *Rabenhaupt* 6 regimenten infanterie, onder den kolonel *Golstein*, boven de stad, aan de regterzijde der Maas, omtrent Over-Asselt, post vatten, en liet eene gemeenschaps-brug tusschen-beide, boven Grave, slaan, welker hoofd zij met een fort versterkten. Op deze wijze was nu de stad, van de beide rivierzijden of hoofd-toegangen, ingesloten.

In den nacht op den 10den Augustus kwam de batterij omtrent de Neder-Asseltsche kerk tot stand, en werd met 6 stukken bewapend, namelijk 3 van 34 pond en 3 van 36 pond. *Rabenhaupt* begaf zich den 11den Augustus des morgens bij het kriecken van den dag naar die batterij, met voornemen om den toren en de kerk van Grave te laten beschieten. *Rabenhaupt* had namelijk opgemerkt,

(2) Deze galerij had, volgens het Fransche relaas, inwendig 2 voeten breedte en 3 voeten hoogte. Volgens het Hollandsche Journaal (1674) zijn er door de Franschen in het geheel 26 mijnen aangelegd.

dat de belegerden van den hoogen kerktoren gebruik maakten om de belegerings-werken te bespieden, en zoodoende eene behoorlijke leiding aan hun artillerie-vuur te kunnen geven. Daarenboven was het hem bekend, dat de kerk eenen grooten voorraad meel bevatte; hij wilde dus ook gelijktijdig dien voorraad-schuur der belegerden vernielen. Dien ten gevolge liet hij de beide gebouwen hevig beschieten, en wel met dat gevolg, dat de toren, op den 10den Augustus, des morgens, instortte en gedeeltelijk op het kerk-gewelf nederviel. Een groot gedeelte van het meel ging dan ook verloren; wordende het in de stad voorhanden tenten-doek gebruikt, om het van onder het puin weggehaalde meel op te zamelen en elders te bergen.

Den 11den Augustus vielen de Franschen driemaal hevig uit, trachtende elders een' voorpost op te ligten; maar zij werden telkens teruggeslagen, zoodat zij hunne schietkorfken en veel ander graaf-gereedschap moesten achterlaten.

Den 13den Augustus vatte de luitenant-kolonel *Wijnbergen*, met 800 man, post aan de rechterzijde van de Maas, tot op een musket-schot van de stad, alwaar de Franschen tot nu toe hunne wacht hadden gehad. Aan de borstwering, welke hij zich te dezer plaats tot dekking opwierp, werkten 400 man; dezelve werd zoo sterk gemaakt dat ze tegen een kanons-kogel bestand was. Aan de bovenzijde der stad naderde de belegeraar tot omtrent de *Vegetas* of *Vegezak*; tegen den avond kreeg men bericht van een Spaansch kommandant uit *Stevenswaard*, dat uit *Maastricht* en *Mazeijk* 800 paarden in aantogt waren, die hunnen weg regt naar *Grave* namen. De generaal *Spaen* bleef den ganschen nacht met zijne ruitery opgestegen; latende, daarenboven, sterke posten in de wapenen om den vijand af te wachten. De gezegde 800 paarden kwamen echter niet opdagen.

Rabenhaupt zag nu in, dat hij het riviertje de *Raam* zoude kunnen benuttigen, om stroomend water door de grachten zijner circonvallatie te brengen; welk water zich benedenwaarts *Grave* in de *Maas* konde ontlasten. Daardoor kon hij gelijktijdig den toevoer van water voor de grachten der vesting, en alzoo ook voor de inundatie, aan dien kant, afsnijden. Te dien einde liet hij een groot aantal werkers door zijne ruitery bijeen brengen, en, met inspanning aller krachten, eenen dijk dwars over den *Raam* en het *Broekland* aanleggen. (Zie het plan).

Het Fransche relaas zegt dan ook: « *Il faut convenir qu'un des plus beaux ouvrages du monde fut celui-ci, et digne des Romains.* »

Niet zoodra werkte deze nieuwe afleiding, of men bespeurde in de vesting, dat het water der grachten aanmerkelijk begon te dalen.

De belegeraar had inmiddels de bemuurde flank van

het halve bastion *D* reeds in bres gelegd, en eenige dwarsreijen der storm-palen omvergeworpen. De belegerden demonteerden daarentegen, voor de tweede maal, de batterij van *Neër-Asselt*, dewelke bijna al de huizen beschadigd had; terwijl de belegeraar van zijne zijde nagenoeg alle de schepen en vaartuigen van de gemeenschaps-brug, tusschen de stad en de gerevêteerde redoute of het brughoofdje, aan de overzijde der *Maas*, in den grond boorde.

Reeds eenige dagen vroeger had de belegerde al het hooi en stroo uit de huizen doen wegruimen, om eenen algemeen brand te voorkomen. Deze fourages werden in een hoornwerk geborgen, en aan eenige burgers was de zorg voor het blusschen van brand opgedragen.

De kolonel *Golstein* vervolgde nu ook de vroeger geopende attaque bovenwaarts naar de zijde van den *Vegezak*.

De dijk van *Ravestein* begunstigde ongemeen de beneden-attaque, niettegenstaande het hevige geschutten musket-vuur, hetwelk de belegerden dezerzijds alle nachten rigteden. Om de werkzaamheden aan dien kant met kracht tegen te gaan, bragten de belegerden, alle nachten, 8 stukken op het glacis, waarmede zij den geheelen nacht met kardoezen vuurden; doch die des daags achter eene der wapenplaatsen van het glacis werden teruggetrokken.

Aan de overzijde der voor-gracht van de beide attaques, liet *Chamilly* eenige boogvormige contre-approches of logementen maken, om in elk 25 à 30 man des nachts gedekt te stellen. Het vuur dezer schutters was zoo nabij de belegeraars en werd zoowel door het geschut uit de vesting beschermd, dat de belegeraar er veel volks door verloor. Te vergeefs poogden de belegeraars dit moorddadig geweer-vuur tot zwijgen te brengen, of de kleine bezetting uit die logementen te verdrijven; komende telkens terug wanneer zij al een oogenblik voor de overmagt moest wijken. Deze voorste contre-approches hadden gemeenschaps-gangen met de achterste logementen, waarin de voorste posten zich, onder bescherming van het geschut der vesting, veilig konden terugtrekken.

Ofschoon de belegeraar veel volks aan de hoofden zijner beide aanvallen verloor, was het verlies binnen den benaauwdten omvang der stad niet minder, daar het geschut overal verwoesting aanrigtte.

Chamilly droeg het beheer van den bovenwaartschen tegen-aanval aan de *Betou*, en die benedenwaarts, aan *Saint-Just* op. De regimenten van *Normandy* en *Bourgogne* bewaakten dien van *Ravestein*, die van *Dampierre*, *Vendôme* en *Languedoc* den boven-aanval. Al de infanterie der bezetting legerde zich van toen af in den bedekten weg; waar zij nog het best tegen het hevige kanon-vuur

gedekt was. Intusschen had *Chamilly* op alles goede order gesteld en de zaken zoo geregeld, dat ieder man der bezetting zijne plaats en zijn' werkkring kende; de infanterie legerde niet alleen in de buiten-werken, maar werd er ook gevoed en kwam niet meer in de stad. De intendant *de Madrys* zorgde voor de levensmiddelen en verdere benooidigheden. De gewonden werden door hunne makkers tot aan de poorten der stad gedragen, alwaar de, met hunne verzorging belaste, burgers dezelve overnamen; zijnde het streng verboden, zonder toestemming, in de stad te komen. Eenige aide-majours en andere officieren waren met de uitdeeling der munitie belast. Tachtig ruiters bleven mede in de buiten-werken, terwijl de overige kavallerie in de stad langs het binnen-talud van het bastion D bleef.

Chamilly beval eenen uitval met 300 man, onder aanvoering van den luitenant-kolonel *de la Teillaye*, zeggende: « den belegeraar te willen leeren, dat men zijne palissaden meer gezag moest bewijzen.» Deze uitval tegen den beneden-aanval moest plaats hebben in den nacht van den 14den op den 15den Augustus, waartoe hij de navolgende beschikking nam: De kapiteins *Morfontaine* en *Guillerville* werden, bij het vallen van den avond, elk met 50 man afgezonden, om de reeds genoemde voorste logementen, in stilte, te betrekken; terwijl *de la Teillaye* daarna, met zijne overblijvende 200 man, ver van de linkerzijde des aanvals, over een brugje trok; vervolgens langs den binnen-boord der voor-gracht de voor-werken voorbij sloop, en zich in meergemelde reeds verwijdde uitgraving bij de eerste wierp, waarna 500 arbeiders met schoppen, houwelen en bijlen in den bedekten weg, tot vernieling der belegerings-werken gereed gesteld werden. Eerstgenoemde kapitein opende den aanval ter rechterzijde, tusschen den dijk en de Maas, terwijl *Guillerville*, door *de la Teillaye* ondersteund, langs de linkerzijde op den vijand los ging. De belegeraars werden met zoo veel woede aangegrepen, dat zij slechts den tijd hadden om één salvo te doen, waarna zij uit de voorste approches tot aan de eerste batterij terug gedrongen werden; dienende deze batterij den Franschen nu tot traverse. *Chamilly*, nabij staande, moedigde *de la Teillaye* aan, ferm te houden en liet inmiddels de 500 arbeiders aanrukken, die de belegerings-werken slechteden en meer dan 200 ellen dijks schuins afgroeven, ten einde meer gezigt uit de werken te hebben. Eenige stukken der batterij werden in de rivier gesleept. Gelijkijdig deed *Chamilly* zijne kavallerie uit de Boschoort rukken en den aanval blazen, welke diversie den belegeraar vertraagde in deszelfs poging om den eigenlijken aanval met de noodige magt te bedwingen. De generaal *Rabenhaupt* kwam echter zelf met hulptroepen, onder den kolonel *Lutzouw*, aanrukken, viel de Franschen in de flank en dreef hen wederom naar binnen. De belegeraar telde aan

dooden den kapitein *Sliben*, den luitenant *Wigbold* en 24 man; aan gekwetsten: een kapitein, *Bovae*, (naderhand aan zijne wonden overleden), een luitenant, twee vaandrighs en 30 man; aan gevangenen: 40 man. De Franschen hadden aan dooden: den kapitein *Coudran*, een sergeant en 6 soldaten; een gelijk getal waren gebleeserd en een sergeant met eenige manschappen gevangen genomen. Nog sneuvelde hier de ongelukkige Fransche overste *Dupas*, gewezen gouverneur van Naarden, die, in deze betrekking, van pligtverzuim verdacht gehouden, in Grave gevangen gezet werd; doch *Chamilly* van deszelfs rechtschapenheid overtuigd, en het gebeurde te Naarden meer aan eene ongelukkige en verkeerd beoordeelde zamenloop van omstandigheden toeschrijvende, had hem reeds zijne vrijheid, zijne eer en zijnen degen terug gegeven. *Dupas* wilde den blaam, op zijn karakter geworpen, door een' heldendood logenstraffen, en inderdaad, hij sneuvelde na wonderen van dapperheid verrigt te hebben. Ook de kapitein *Guillerville* had zich onderscheiden. *Chamilly* omhelsde de officieren en vele soldaten die aan dezen uitval deel genomen hadden, en deed den gunstigen uitslag dezer onderneming aan den boven-aanval (gelijk deze beleefdheid altijd wederkeerig plaats had) bekend maken.

Volgens het in 1674 te Amsterdam gedrukte Journael, bestond het aanvallings-leger den 15den Augustus uit zeven regimenten ruitery, onder de oversten *Swartsenburg*, *Ammema*, den grave van *Witgensteijn*, *Wrangel*, *Burum* en anderen; het voetvolk bestond uit zestien regimenten, onder de kolonels *Golstein*, *Beaumont*, *Nieu-landt*, *du Telle*, *Klooster*, *Ulenburg*, *Lutzouw*, *Lange*, *Hoorn*, *Hundebeek*, *Wagenheim*, *Wijnbergen*, *Steck* en *Rabenhaupt*, 't regiment van den Stadhouder van *Friesland*, 12 kompagnien Polakken of Koerlanders, 5 kompagnien van het regiment des Hertogs van *Holsteijn-Pleun*; in alles 183 kompagnien voetvolk, behalve degene die sedert bijgekomen zijn, en 't volk dat met en na Zijne Hoogheid is aangekomen.

Chamilly wilde nu, zonder verwijl, een stout ontwerp, waarmede zijn ondernemende geest, sedert eenige dagen, zwanger ging, ten uitvoer leggen; en waarlijk, een onvoorzien toeval alleen verijdelde zijn welberaamd plan.

De Staten-Generaal, om *Rabenhaupt* geene gelegenheid tot billijke klagten te geven, dat men hem geene infanterie genoeg zond, om Grave te kunnen bedwingen, hadden dienvolgens ook eenige troepen van *Kirckpatrik*, welke de bezetting van 's Bosch uitmaakten, voor Grave gezonden zijnde in 's Bosch niet meer dan 60 à 80 man geregelde troepen achtergebleven. De burgers betrokken er de wachten. Er bevond zich toenmaals een officier in 's Bosch, welke *Chamilly* zeer wel gekend had bij de troepen van den bisschop van Munster. Deze officier in 't ge-

heim in 's Bosch gebleven en door *Chamilly* overgehaald, wist des nachts Grave te bereiken, bevestigde den zwakken en zorgeloozen staat der bezetting; als ook dat men van Grave vrijelijk konde binnenkomen, aangezien de circonvallatie dezerzijds niet behoorlijk gesloten was. Verder gaf hij te kennen, dat eenige burgers hem zelfs verzekerd hadden, dat er eene groote onderneming te doen stond; en dat, indien de Franschen met eenige magt in de nabijheid konden naderen, zij, zonder veel bezwaar, de stad 's Bosch zouden kunnen wegnemen.

Chamilly stelde dien officier voor, om nogmaals naar 's Bosch terug te keeren, eenige belangrijke punten wel te verkennen, de denkwijze van eenige voorname ingezetenen te polsen, en dan onmiddellijk met deze bescheiden naar Grave terug te keeren. Deze officier, aan wien een groot fortuin beloofd was, indien hij de zaak wel leidde en een diep stilzwijgen bewaarde, deed alles met de meeste voorzorg en oplettendheid. Den volgenden nacht was hij reeds terug, de verzekering medebrengende, dat de burgers, meest Roomschegezinden, er zich niet tegen zouden verzetten, en dat alles het aanzien had van te moeten slagen, daar er geen 10 man op de wacht waren. *Chamilly* besloot daarop zijn vroeger voornemen te beproeven, en bestemde daartoe het regiment van *Dampierre* met het eskadron van *Carcado*.

Hij beschouwde deze magt genoegzaam in staat, om 's Bosch zoo lang te houden, tot dat er hulptroepen uit de nog langs de Maas bezette plaatsen en stellingen aangerukt waren. Hij vermeende ook, dat, wanneer de onderneming al niet gelukte, de afgezondene troepen den volgenden nacht Grave wederom zouden kunnen bereiken, waartoe *Chamilly*, des benoodigd, zijne in Grave nog aanwezige kavallerie konde gebruiken om hen snel den weg te banen. Eindelijk, daar de belegeraar dezerzijds nog volstrekt met geene troepen gelegerd was, zoo schéen het niet te kunnen missen, dat het detachement, den eenen nacht in stilte uittrekkende, den anderen nacht wederom binnen konde komen. Daarenboven waren de boven- en beneden-kwartieren des belegeraars wel 2 uren van elkander verwijderd.

Chamilly liet zich, door den kapitein der pontonniers, uit diens kompagnie 6 der vertrouwdste en ondernemendste manschappen voorstellen, die tevens zeer goed Vlaamsch spraken, om deze manschappen den meergenoemden officier, na dezen van alles rijpelijk onderrigt te hebben, bij het terugkeeren naar 's Bosch, toe te voegen.

Des namiddags ten één uur kwamen deze manschappen, als krijgslieden van het Hollandsche leger gekleed, aan de poort van 's Bosch; men liet hen zelfs met de wapens binnen komen, zonder ze eenigzins aan te houden.

Chamilly had den genoemden officier op alles voorbereid, en

hem ook gezegd, dat *Dampierre* en *Carcado* reeds bij het kriecken des dags zouden aankomen, dat hij, des anderen daags, zonder schijn te geven, zich in de nabijheid al wandelende moest bevinden, met zooveel bateliers als hij noodig oordeelde, en dat deze moesten voorgeven, des gevraagd, dat zij, rust houdende, een uitstapje deden en een glaasje gingen drinken.

Rabenhaupt reeds meermalen aan *Chamilly* geschreven hebbende, had men diens schrift, wapen en briefvrouw, alsmede die zijns geheimschrijvers zoo juist weten na te maken, dat de scherpzientste er zich in zoude bedrogen hebben. Men had bovendien eene order opgemaakt, aan *Kirckpatrik*, gouverneur van 's Bosch, die men wist *niet* daar te zijn, of in zijne afwezendheid aan den bevelvoerden officier gerigt, waarin het heette, dat *Rabenhaupt* huneen eskadron en een regiment infanterie zond, welke uit Friesland waren aangekomen, om die van *Kirckpatrik* te vervangen, dewijl hij het noodig oordeelde, eene plaats, van dat gewigt als 's Bosch, niet schier geheel zonder bezetting te laten. Aan de spits van het regiment van *Dampierre* stelde *Chamilly* den kapitein der pontonniers, die geheel de houding en manier van een Hollandsch officier had of wist na te bootsen. Bij hem had hij het meerendeel der manschappen zijner kompagnie, die, even als hij, Vlaamsch spraken; daarenboven alle juist als de Staten troepen gekleed en met oranje sjerpen omgord, die men onder de burgers van Grave had weten op te sporen of laten aanmaken. De Munstersche officier had bevel, zich op de brug te bevinden en zich daarvan, zoo er gelegenheid was, meester te maken, alvorens men het antwoord van den kommandant had. Verder had hij in last, om op de eerste ontdekking van het regiment van *Dampierre*, hetzelfde eenen weg te banen, en ingeval er te veel manschappen tot bewaking der brug mogten zijn, alsdan het hoofd van gezegd regiment te laten naderen, en de wachten gelijktijdig bij het inrukken aan te doen grijpen. De Munstersche officier had, op bevel des gouverneurs, vóór zijn vertrek van Grave, zich met den kapitein der pontonniers verstaan.

Nog stond de gouverneur in twijfel, of het Fransche hof aan zijn vroeger gedaan voorstel, tot het wegvoeren der gijzelaars, zoude gevolg geven, wanneer geheel onverwacht, reeds bij het vallen van den nacht, een man uit Mazeijk met de tijding aankwam, dat de brigadier der kavallerie *de Melin*, bij het aanbreken des dags, zoude inrukken, om geld te brengen en de gijzelaars weg te voeren. Dit was eene verschrikkelijke teleurstelling zijner ontwerpen; want *de Melin* naderde Grave in denzelfden nacht, dat het regiment van *Dampierre* en het eskadron *Carcado* zich van 's Bosch zouden meester maken.

Chamilly bejammerde het gebeurde, liet alles uitstel-

en, van meening zijnde, dat, de onderneming mislukende, de uitgezondene troepen niet meer zouden kunnen binnenkomen, daar het geen twijfel leed, of de belegeraar zoude deze zijde *alsnu* met eene groote magt sluiten. Dit geschiedde dan ook weldra; want nauwelijks had *de Melin* zich weder langs denzelfden weg uit Grave verwijderd, of deze laatste uitgang werd door sterke posten bezet, en door eene evenwijdige afsnijding, waarvan nader zal gesproken worden, versperd. *Chamilly* liet nog dienzelfden nacht, door een vertrouwd man, den Munsterschen officier waarschuwen, dat de onderneming geen voortgang konde hebben; hem bevelende met zijne 6 pontonniers naar Grave terug te keeren. Niet dan met groot levensgevaar bereikten deze manschappen, den volgenden nacht, de vesting Grave. Genoemde officier zocht echter, na eene geldelijke belooning gekregen te hebben, een goed heenkomen, om later niet als spion door de overwinnaars gestraft te worden. De togt van *de Melin* naar Grave, het overbrengen van het beloofde geld en de wegvoering van de gijzelaars, maakt eene niet onbelangrijke episode dezer merkwaardige belegering uit. Wij zullen dezelve dan ook beknoptelijk mededeelen.

De Chamilly in de gedachten verkeerende, dat het overbrengen van de zich in Grave bevindende gijzelaars naar het Fransche hoofd-kwartier eene magtige afwending zoude kunnen te weeg brengen, schreef daaromtrent aan den markies *de Louvois*. In dien brief betoogde hij de mogelijkheid der wegvoering, indien slechts een detachement kavallerie uit Maastricht werd gezonden, om Grave, langs de heide van 's Bosch, te naderen. Hij bepaalde daarbij de te naderen plaats zeer nauwkeurig. Dien ten gevolge ontving de graaf *d'Estrades* van den koning het bevel, om *de Melin*, aan het hoofd van 600 ruiters, naar den kant van Grave te zenden. Den 16den Augustus kwam die officier op 1½ uur van de vesting aan, en zond van daar het bericht zijner aankomst aan *Chamilly*; daarbij voegende, dat hij de vesting niet verder durfde naderen, aangezien hij het terrein niet kende, voor de overmagt der vijandelijke kavallerie en eene noodlottige ophooping voor de vesting vreesde. *Chamilly* deed hem echter weten, dat hij alle verantwoording op zich nam, en dat hij gerust tot aan de justitie-plaats konde naderen. *Chamilly* had namelijk ingezien, dat, indien hij zijne kavallerie aan het hoofd van den dijk, die *Rabenhaupt* dwars door de moeras had laten leggen, posteerde, hij ook de vijandelijke kavallerie konde beletten, om op *de Melin* aan te vallen. Door deze weifeling was er een kostbare tijd verloren.

Reeds had *Rabenhaupt* zijne kavallerie doen opstijgen, en poogde dezelve op meer genoemden dijk door de moeras aan te voeren. Gelijkijdig rukte *Saint-Louis* met 2

eskadrons uit Grave en stelde zich op, aan het hoofd van den dijk, terwijl *Chamilly* het meerendeel zijner infanterie op de glacis in de wapenen riep, en de houding aannam, als of hij op de boven-attaque wilde aanvallen. De generaal *Rabenhaupt* deze infanterie met ontrolde vaandels als tot den uitval ziende aanrukken, en de talrijke ruitery van Maastricht, van de zijde van 's Bosch, bespeurende, werd door deze ontzagwekkende vertooning van strijdkrachten niet weinig verrast. Zijne kavallerie deed geene poging meer, om zich, over den dijk, door de moeras, eenen weg te banen; maar stelde zich aan de andere zijde in slagorde, om den aanval op de boven-attaque af te weren. *Chamilly* het welgelukken van deze list ziende, liet een derde eskadron opstijgen, stelde zich aan het hoofd, mede voerende 8 der rijkste gijzelaars, en reed *de Melin* te gemoet, ter plaatse door zijn' bode aangewezen. Hij gaf dezelve aan *de Melin* over, en ontving uit deszelfs handen 6000 pistolen, welke *Lodewijk XIV* uit eigen beweging aan de bezetting deed geworden. De gouverneur verzekerde aan *de Melin*, die over Helmond zoude aftrekken, dat hij den belegeraar nog 5 uren in den waan zoude houden, alsof hij eenen uitval beoogde en denzelven zodoende het overtrekken des dijks beletten, waardoor zij voor achtervolging genoeg verzekerd waren. Dit alles gelukte naar wensch; want de generaal *Rabenhaupt* niets van de sterkte der van Maastricht afgezondene kavallerie wetende, dacht veel eer dat men de vesting wilde ontzetten. Dan de Prins van Oranje en geheel Holland werden weldra met de toedragt dezer gebeurtenis bekend, en toonden zich ten hoogste ontevreden over het gehouden gedrag van *Rabenhaupt*. De generaal *Spaen* had, wel is waar, des achtermiddags bevel ontvangen, om de aftrekende kavallerie te achtervolgen, maar toen was het reeds te laat.

De brigadier *de Melin* verklaarde quasi, vóór zijn vertrek, bevel van den koning te hebben ontvangen, om zich, indien de gouverneur dit verkoos, met 500 ruiters bij de bezetting aan te sluiten, en slechts de overige 100 tot het overbrengen der gijzelaars te bestemmen. *Chamilly* bedankte echter zeer voor het aanbod, en verzocht aan den koning, namens den gouverneur en der geheele bezetting, te verklaren: dat, aangezien hij de verdediging reeds met de vroeger in bezetting zijnde troepen begonnen had, zij den reeds behaalden roem niet gaarne met andere zoude willen deelen. Verder, dat de troepen, onder zijne bevelen, reeds zoo vele blijken van onkreukbare trouw en volharding aan den koning hadden gegeven, dat hij vooreerst geene andere hulp behoefde. De 600 man kavallerie was daarop met de gijzelaars naar den kant van Maastricht opgetrokken.

Het door den gouverneur gegeven antwoord werd spoed-

dig onder de bezetting bekend, en deed de gemoederen nog meer opwinden en tot volharding stemmen.

(Het vervolg hierna.)

SCHETS

DER VOORNAAMSTE KRIJGS-GEBEURTENISSEN IN
POLEN, IN DEN JARE 1831,

DOOR

J. C. VAN RIJNEVELD.

ARTIKEL 13.

XIII.

STOUTMOEDIGE HOUDING EN BEWEGINGEN VAN
RUDIGER. AANKOMST VAN DEN VELDMAAR-
SCHALK *PASZKIEWICZ* BIJ HET LEGER.
NIEUWE PLANNEN EN INLEIDENDE
BEWEGINGEN.

Bij het Russische hoofd-leger was, na den dood van den veldmaarschalk graaf *Diebitsch*, tot op den 14den Junij, niets belangrijks voorgevallen. De bevelen welke de veldmaarschalk nog vóór zijn overlijden had uitgevaardigd, werden echter door den graaf *Toll* ten uitvoer gelegd, en deze hadden voornamelijk betrekking op den Russischen linker-vleugel. Het korps van *Rudiger*, dat als den uitersten linker-vleugel konde beschouwd worden, was, na de demping der onlusten in Wolhyniën en Podoliën, aan dien kant onnoodig geworden. Uit dien hoofde had *Rudiger* reeds op het einde van de maand Mei den last ontvangen in het wooiwoodschap Lubelsk te rukken, om aldaar het korps van den generaal *Kreutz* af te lossen. Zoodra *Rudiger* te Lublin was aangekomen, vereenigde *Kreutz* zijne troepen, en marcheerde met dezelve, langs den Bug, door het wooiwoodschap Podlachien, en trok laatstgenoemde rivier bij Nur over. Aldaar zijnde, ontving hij het bevel, om de drie regimenten Lithauwsche grenadiers, onder de orders van den generaal *Murawiew*, op Pultusk te dirigeren en bij het hoofd-leger te detacheren, als ook om met zijne overige troepen naar de Niemen te rukken, zich aldaar met het Lithauwsche leger te vereenigen en er het bevel van op zich te nemen. *Kreutz* kwam in die streken aan na het gevecht bij Wilna; doch was er nog tijdig genoeg, om aan de laatste operatiën — zoo als wij in het vorige hoofdstuk gezien hebben — een werkzaam deel te nemen.

Middelerwijl had de voormalige Poolsche kapitein *Rozycki*, aan het hoofd van een 400tal Wolhyniesche insurgenten, cenige gelukkig uitgevallen strooptogten op

de verbindings-lijnen van *Rudiger* gemaakt, en was, met buit beladen, Zamosc binnenge trokken. De tijdingen van dezen intogt, als ook die der gevechten bij Raygrad, hadden de bewoners van Warschau nieuwen moed doen opvatten, en van deze gunstige stemming wilde *Skrzynecki* nu gebruik maken.

De generaal *Kreutz* was, namelijk, in die oogenblikken (den 13den Julij) nog op marsch naar de Niemen, en bevond zich met zijn hoofd-kwartier te Siedlce. *Rudiger* was te Lublin met ongeveer 12 à 14,000 man; het Russische hoofd-leger nog altijd in de vroeger aangegevene stelling. Deze toestand van zaken bewoog den Poolschen opperbevelhebber om den uitersten linker-vleugel, onder *Rudiger*, aan te vallen en te vernietigen, nog altijd in de hoop verkeerende, dat de onderneming van *Gielgud*, tegen den uitersten Russischen rechter-vleugel, met geluk zou bekroond worden, als wanneer hij al zijne strijdkrachten konde bezigen, om het Russische hoofd-leger aan te vallen. Den 13den des avonds maakte hij dit plan aan zijne voornaamste onderbevelhebbers bekend. Het bestond hoofdzakelijk hierin: Eene divisie zoude tegen Siedlce marcheren, om de korpsen van *Kreutz* en *Rosen* te beletten zich met *Rudiger* te vereenigen. Een aanzienlijk sterk korps zoude tegen *Rudiger* worden gezonden. Dit laatste korps zoude in zijne onderneming van drie kanten ondersteund worden: 1°. door het Poolsche hoofd-leger; 2°. door het korps van *Romario*, die op den linker Weichsel-oever tegen over Pulawy stond, en 3°. door het korps van *Chrzanowski*, dat zich nog bij Zamosc bevond.

Dien ten gevolge zette het geheele Poolsche leger zich op den 14den Junij in beweging. De 4de divisie infanterie, vroeger onder de bevelen van *Uminski*, thans door *Jankowski* (die tot divisie-generaal benoemd was) aangevoerd, met de kavallerie-divisie van *Turno*, was voor den aanval op het korps van *Rudiger* bestemd. Dit korps moest over Kuslew, in de rigting van Lysbyki, marcheren, en zich aldaar vereenigen met *Romario*, die aan het hoofd van 6000 man bij Colomb over den Weichsel zoude gaan. Gelijkijdig zou *Rozycki*, die met zijn partijgangers-korps uit Zamosc, langs omwegen, naar Kock was getrokken, zich aan de divisie van *Jankowski* aansluiten, waardoor hij zich aan het hoofd van ruim 16,000 man zoude gesteld zien. Zoodra deze vereeniging had plaats gehad, zou *Jankowski* het korps van *Rudiger* in het front aanvallen; terwijl *Chrzanowski*, aan het hoofd van 5000 man, van uit Zamosc hem in den rug zoude bestoken. Ter zelfder tijd zoude *Rybinski* zijne divisie van Kuslew naar Siedlce voeren, en van daar tegen *Bresc-Litewski* trekken. De vijfde divisie, waarover *Sierawski* alsnu het bevel voerde, zou naar Kaluszyn marcheren, om de beweging van *Rybinski* te dekken, en gelijkijdig met de 3de divisie, die *Skrzynecki* te Siennica bij zich

zoude houden, het Russische hoofd-leger te blijven observeren. Al deze troepen zetteden zich alsnu in de aangegevene rigting op marsch.

De beweging van *Skrzynecki* en *Sierawski*, zoo als gezegd is tot observatie van het Russische centrum, was vrij zonderling. Deze geheel zuidwaarts gerigte beweging, moest natuurlijk de aandacht trekken van den Russischen opperbevelhebber ad-interim, op het gevaar dat het korps van *Rudiger* dreigde. Het liet zich dus ligtelijk vermoeden, dat de graaf *Toll* pogingen zoude aanwenden, om de bedoelingen des Poolschen generalissimus te kennen, en, in alle gevallen, trachten zoude eene afwending te maken. Had *Skrzynecki*, in plaats van deze beweging, eene demonstratie in de rigting van *Serock* gemaakt, dan had hij evenzeer de beweging van *Rybinski* kunnen dekken, *Kreutz* nog meer in het naauw brengen, en wat hier voornamelijk moest beoogd worden, de aandacht van de onderneming tegen *Rudiger* afgeleid. Nu stond het aan *Toll* vrij, om den *Narew* over te trekken, en als hij door eene snelle beweging vooruit rukte, kon hij het Poolsche leger tegen de brug bij *Potycza* aandringen, en deszelfs terugtogt naar *Praga* afsnijden.

De Poolsche opperbevelhebber scheen echter zich-zelven niet genoeg te vertrouwen; van daar de traagheid, waardoor deze manoeuvre werd gekenmerkt, die in het geheel niet met het voornemen strookte om de Russen te overvallen. Den 15den sloeg *Skrzynecki* zijn hoofd-kwartier te *Siennica* op; terwijl *Rybinski*, eerst den grooten weg volgende, echter, tegen den 16den, denzelven verliet, en regts afslaande, den 17den, *Zbuczyn* bezette, om den 18den op *Siedlce* te trekken. Het sprak nu toch van zelf, dat *Kreutz* moest onderrigt zijn van hetgeen er in de nabijheid van hem voorviel; immers men had hem nu 3 dagen tijd gelaten om zijne maatregelen te nemen. Deze verliet dan ook den 18den, geheel op zijn gemak, *Siedlce*, om den *Bug* te naderen en zijne bestemming te bereiken. Daardoor werd *Siedlce*, zonder gevecht, door de divisie van *Rybinski* bezet. Deze was naauwelijks aldaar aangekomen, of reeds verspreidde zich het gerucht, dat het Russische hoofd-leger den *Narew* was overgetrokken, en op *Praga* in aanmarsch was. Dit was genoeg om hem *Siedlce* te doen verlaten en zich op den straatweg naar *Warschau* te echelonneren. Deze geruchten waren uit het Poolsch hoofd-kwartier afkomstig, en aangebragt door een' adjudant van den generaal *Skarzynski*, meldende dat de Russen bezig waren den *Narew* over te trekken. Dit was slechts eene demonstratie, door eenige *Kozakken*-regimenten en drie regimenten infanterie, op last van den graaf *Toll* ondernomen, met het doel om eene diversie te maken. De krijgslist gelukte, en welligt was er

nog minder beweging noodig geweest, om *Skrzynecki* naar *Warschau*, dat hij niet uit het oog wilde verliezen, te doen terugjelen. De bevelen tot den terugtogt van het gros des legers, droegen dan ook de blijken, dat de Poolsche opperbevelhebber zich reeds van *Warschau* afgesneden waande. *Rybinski* had namelijk, in den nacht van den 18den op den 19den, bevel ontvangen om over *Zelechow* terug te trekken, en bij *Colomb* over den *Weichsel* te gaan (!) *Malachowski* en *Skarzynski* moesten zich op *Osiek* rigten, en van daar op *Potycza*; terwijl *Sierawski* mede deze strekking moest volgen. *Jankowski* kreeg echter bevel om zijne onderneming tegen *Rudiger* voort te zetten, dezen te slaan en zich gereed te houden om op *Warschau* te trekken, dat — zoo het heette — door de Russen bedreigd werd. Deze order luidde zeer apocryph, en was op verschillende wijzen uit te leggen. Den 19den Junij verplaatste de Poolsche opperbevelhebber zijn hoofd-kwartier naar *Osiek*, om de bevolene bewegingen gade te slaan, die in alle stilte werden voortgezet. Den 20sten gingen de infanterie-divisiën van *Malachowski*, *Sierawski* en de kavallerie-divisiën van *Skarzynski* en *Jagmin* op den linker *Weichsel*-oever over, om van daar op *Warschau* te trekken. *Skrzynecki* ging zijn leger naar die stad vooraf.

Jankowski had intusschen reeds op den 18den Junij *Lukow* bereikt, en drong nog dienzelfden dag tot *Adamow* vooruit. *Romario* had zich van zijnen kant den 15den in beweging gesteld, en stond den 17den bij *Ryki*, op den regter-oever van den *Wieprz*, op ongeveer 6 mijlen van het Poolsche hoofd-korps.

Op den 16den ontving *Rudiger*, die met 12 bataillons, 20 eskadrons en 24 stukken kanon, *Lublin* en omstreken bezette, het bericht der beweging van het *Romariosche* korps. Niets wetende van de bewegingen der overige Poolsche korpsen, vatte hij het voornemen op, om het korps van *Romario*, dat grootendeels uit nieuwe ligtelingen bestond, aan te tasten, en, zoo mogelijk, bij de uitwatering van den *Wieprz*, in den *Weichsel* te dringen. Tot dat einde verlaat hij, met zijne hierboven opgesomde troepen, *Lublin*, marcheert in eenen snel-marsch van 8 mijlen over *Kamionka* en *Miezchow*, en komt in den morgen van den 18den met zijne dood vermoeide troepen bij den *Wieprz* aan, alwaar hij, bij *Lisobyki*, denzelven overtrekt. Naauwelijks is hij op den regter-oever aangekomen, of zijne staf-officieren komen hem berigten, dat men een veel sterker, uit de beste Poolsche troepen bestaand korps regts voor zich heeft, terwijl *Romario* in zijne linker-flank in stelling staat. *Rudiger* snelt daarop vooruit, om zich in persoon van de ware toedragt der zaken te overtuigen. De berigten waren, helaas, maar al te juist. *Serokomla*, *Kock* en *Ryki* waren bezet. Zijn

toestand was vertwijfelend, en menig generaal zoude hier het hoofd verloren hebben; doch *Rudiger* was geen generaal van den gewonen stempel. Zijne tegenwoordigheid van geest verliet hem geen oogenblik; in plaats van den aanval zijner tegenpartij af te wachten, waardoor hij zoude verloren geweest zijn, volgt hij de gewigtige les — die men, om ze niet te vergeten, op de vaandels moest schrijven — *dat alleen de aanval de geschiktste verdediging is*. Met dit gevoelen snelt hij naar zijne troepen terug, verzamelt de hoofd-officieren om zich, geeft hen al het gevaarlijke van hunnen toestand te kennen, zeggende, dat hij de plannen van zijne tegenpartij, door eenen krachtigen aanval wil in de war brengen, om alsdan naar de omstandigheden te handelen. Niets beters stond te zijner keuze, doch anderen zouden welligt, in zijne plaats, op den zwakkeren vijand gevallen zijn, namelijk op *Romario*, doch dan had men den sterksten in den rug gehad; dat zag *Rudiger* in, en zijne partij was gekozen.

Jankowski wilde van zijnen kant, met zijne hoofdmagt eene beweging op de kleine gehuchten Budzisko en Charleow doen, om het overgangs-punt bij Lysobyki te winnen, ten einde daarna het korps van *Rudiger* tegen de moeras, die tusschen Kock en Lysobyki den Wieprz omzoomt, vast te zetten. Wanneer deze manoeuvre met geluk be kroond werd, dan leed het geen twijfel, *Rudiger* van drie kanten aangetast, zonder terugtogt, moest zich overgeven of vernietigd worden. Daartoe was de geheele Poolsche strijdmagt, aan dien kant, in drie kolommen verdeeld; de eene onder bevel van den generaal *Turno*, zamengesteld uit 4 bataillons, 3 eskadrons en 8 stukken geschut — te zamen ongeveer 3000 man sterk — zou in het front ageren, en op het eerste signaal-schot door de hoofdmagt ondersteund worden. De tweede, onder de leiding van den generaal *Bukowski* (de schoonbroeder van *Jankowski*) hield Kock bezet, en was belast met den aanval op den Russischen regter-vleugel, terwijl de generaal *Romario*, bij Zysobyki, den Russen in de linkerflank zoude aantasten.

Zoo stonden de zaken, toen *Rudiger* reeds in den namiddag van den 18den eene demonstratie op Kock maakte; terwijl de generaal *Dawidoff* met 4 bataillons jagers, 8 eskadrons en 6 stukken op den weg van Serokomla, naar het gehucht Budzisko, vooruit rukte. *Rudiger* bleef met zijne hoofdmagt bij het dorp Charleow, van waar de generaal *Plachoff* met een bataillon en eenige eskadrons werd afgezonden, om de verbinding der Polen tusschen Kock en Serokomla af te snijden. Door deze beweging had *Rudiger* reeds het iniatief genomen.

In den nacht van den 18den op den 19den breekt *Turno* in de boven aangegevene rigting op; doch tegen

3 uren des morgens bij Budziski aangekomen zijnde, ziet hij zich plotseling en met hevigheid door de afdeeling van den generaal *Dawidoff* aangevallen. *Turno* bevond zich nog met het grootste gedeelte zijner troepen in een bosch, en reeds worden zijne voortste troepen, door het hevige geweer- en kanon-vuur der Russen, in hetzelfde teruggeworpen. Op de ondersteuning van *Jankowski* rekenende, neemt hij het hem aangeboden gevecht aan, en heeft het geluk zich buiten het bosch te ontwikkelen; doch nauwelijks had *Turno* zijne troepen in het gevecht gebracht en zijn geschut vrij voordeelig op eene hoogte geplaatst, toen hij in zijne linker-flank, van den kant van Charleow, nieuwe vijanden ziet opkomen. Dit was *Rudiger* met de hoofdmagt. *Turno* wil nu op zijne beurt offensief beginnen, doch reeds werd zijnen linker-vleugel, door eenen krachtigen bajonet-aanval van twee Russische bataillons, in het bosch gedrongen, waarin de laatstgemelden zich nu vast zetten en den rug der Polen bedreigen. Nu drong de geheele Russische linie met een luid hourah voorwaarts, de Polen dieper in het bosch drijvende; waarin voorts nog scherp gevochten werd.

Middelerwijl dit voorviel, was de generaal *Plachoff* tot dicht bij het kleine gehucht Ruda, tusschen Kock en Serokomla genaderd; vernemende dat zich aldaar het park en de bagaadje van het Poolsche legerkorps bevindt, zoo posteert hij zijn bataillon, in kleine afdeelingen, in de terrein-hindernissen, om zijnen aanval te dekken, en rent daarop met zijne kavallerie, met lossen teugel, als fourageurs verspreid, op Ruda los, neemt het geheele park met de krijgskas weg en maakt de bedekking gevangen. Deze manoeuvre had in het gezigt van den Poolschen generaal *Bukowski* plaats, die zich niet in beweging durfde zetten; zoo hij voorgaf geen orders tot den aanval hebbende, doch eigenlijk omdat hij door de ongehoorde stoutheid van deze handvol braven het hoofd verloor. *Jankowski* nog altijd te Serokomla, ziet de afdeeling van *Turno* gedeeltelijk vlugten, terwijl een ordonnans-officier hem berigt brengt, dat *Bukowski* afgesneden, het park veroverd is en dat de Russen reeds zijnen linker-flank bedreigen. Dit was te veel op eens voor zijne niet zeer stevige geestkracht; hij besloot alzoo zich terug te trekken. Adjudanten renden nu naar alle zijden om het bevel daartoe over te brengen, zoowel aan *Turno*, *Bukowski* als *Romario*, welke laatste even op het slagveld was aangekomen.

Dit gevecht, hoe kort hetzelfde ook duurde — want te 9 uren des morgens was het reeds beslist — is een der roemrijkste hetwelk door de Russen is geleverd geworden; dewijl zij nauwelijks 13,000 man sterk, eene vereenigde magt van 18 à 20,000 man, die al de voordeelen van het terrein in hun bezit hadden, tot den terugtogt dwon-

gen. De Polen verloren in dit gevecht ongeveer 2000 man, al hunne munitie, hunne bagaadje en de krijgskas, terwijl de Russen nauwelijks 300 man buiten gevecht telden.

Jankowski trok daarop met zijne troepen, na het korps van *Romario* aan zich getrokken te hebben, naar Adamow. *Rudiger* wilde daarentegen bij *Lysobyki* eene stelling nemen, toen hij berigt ontving, dat *Chrzanowski* met 5000 man uit *Zamosc* getrokken was en in zijnen rug manoeuvreerde. Toen zag de moedige en besluitvolle *Rudiger* al de gevaren in, waaruit alleen zijne koelbloedigheid hem en de zijnen gered had. Bij *Lisobyki* te verwijlen was nu geen zaak, daar het ligtelijk bij *Jankowski* had kunnen opkomen, om het offensieve te hernemen, zoodra hij zekerheid had van den aantogt van *Chrzanowski*. Aan dit nieuw en steeds toenemend gevaar zich te onttrekken, had hij reeds besloten, doch vooraf wilde hij eenige uren rust aan zijne afgematte krijgsgesellen gunnen. Den 20sten, in den nacht, deed hij echter eenen flank-marsch, en ging bij *Kock* op de rechterzijde van den *Wierp* over; met zijnen rechter-vleugel tegen den moerassigen oever dezer rivier geleund, vervolgde hij zijnen marsch over *Lenczna* naar *Szedliszcze*, in welke plaats zijn korps zeer vermoeid den 22sten aankwam. Aldaar kreeg hij berigt, dat *Chrzanowski* over *Krasnostaw* naar *Lublin* snelde. *Rudiger*, onvermoeid wanneer er roem te behalen was, zag in deze gelegenheid een nieuw veld voor zijne werkdadigheid en eene schoone kans om de zaak, die hij voorstond, eene gewigtige dienst te bewijzen. Zoo lang het korps van *Chrzanowski* in de omstreken van *Zamosc* kon verblijven, bleef het korps Russen, dat in het wooiwoodschap *Lubelsk* moest stand houden, altijd in gevaar van tusschen twee of drie vuren gebracht te worden. Ook voor de nu herstelde rust in *Wolhyniën* en *Podoliën*, was het verblijf van een vrij aanzienlijk korps van de beste Poolsche troepen, in die omstreken, altijd gevaarlijk, vooral sedert *Rudiger* die gewesten verlaten had om *Kreutz* af te lossen. Dit alles kwam *Rudiger* voor den geest, waarop hij dan ook dadelijk het plan vormde, om aan het korps van *Chrzanowski* den terugtogt, langs zijne verbindingslijn van *Zamosc*, af te snijden. Zijne troepen, ofschoon door de vermoeijenissen, gevechten en ontbeeringsen der vorige dagen, in krachten uitgeput, ontvingen echter met geestdrift het bevel, om zich in gereedheid te houden op den volgenden dag, nieuwe laurieren te hechten aan den krans dien zij zich in *Wolhyniën* en bij *Budzisko* gevlochten hadden. In den vroegen morgen van den 23sten was dit korps dan ook werkelijk in beweging, en ging op den linker-oever van den *Wieprz* over. Tegen den middag nam het bij *Piaski*, op den straatweg naar *Lublin*, po-

sitie; van waar *Rudiger* zijne kavallerie naar *Lublin* vooruit schoof. In de oogenblikken dat de Russen *Piaski* naderden, was *Chrzanowski* met zijne troepen in *Lublin* aangekomen, doch vernam daar den ongelukkigen afloop der onderneming van *Jankowski*, en tevens de geheel onverwachte en verpletterende tijding, dat *Rudiger* zijnen rug bestookte. Met overhaasting verliet hij *Lublin*, over *Kurow* en *Kanonska-Wola* naar den *Weichsel* marcherende. Den 25sten trok hij bij *Colomb* over de brug die *Romario* had laten slaan, vereenigde zich met het korps van dezen generaal, en zette alstoen zijnen marsch, met de vereenigde korpsen, over *Kozienice* naar *Warschau* voort. *Rudiger* had, wel is waar, reeds den 24sten *Lublin* bezet, doch zijne infanterie, welke gedurende acht dagen rustloos gemarcheerd en gevochten had, kon nu, in den volsten zin des woords, geen voetstap verder. *Rudiger* zag zich alzoo, tot zijn innig leedwezen, genoodzaakt, om het korps van *Chrzanowski* rustig te laten weg trekken. Deszelfs marsch werd echter door eenige *Kozakken* gade geslagen.

Jankowski was in dien tusschentijd, namelijk den 20sten, op *Okrzeia* getrokken, alwaar op dat oogenblik 24,000 Polen zamentroffen, naardien de divisie *Rybinski*, over *Adamow*, insgelijks bij de plaats was aangekomen. In den namiddag scheidde deze korpsen zich weder. *Romario* trok wederom in het wooiwoodschap *Sandomir*, over *Browniki*. *Rybinski* marcheerde op *Zelechow*, in welke strekking hij door *Jankowski* gevolgd werd; beiden gingen den 22sten over de brug bij *Potycza* op den linker *Weichsel*-oever over.

Zoo eindigde eene onderneming, waaraan het Poolsch bewind zich, even als de drenkeling aan den drijvenden stroohalm, had vast gehouden. Het was alsof de *Genius* des oorlogs voor goed de Poolsche vaandels verlaten had, en des te vreesselijker begon de geest van tweedragt oogst te houden, bij het zedelijk steeds dieper zinkend volk. Menigvuldige mislagen waren er gedurende de laatste acht dagen begaan; het bleef den meesten troepen steeds een raadsel, dat *Jankowski*, zelfs nog toen hij zich te *Okrzeia* met *Rybinski* vereenigd had, was blijven achteruit trekken. De indruk dien dit alles op het Poolsche leger maakte is onbeschrijfelijk, en waarlijk, zoo veel mislagen en ongelukken ontbraken er nog aan, om de tooneelen van vroegere Poolsche verwarring te zien hernieuwen. De eeuwige beschuldigingen van verraad, omkoopning, ontrouw, eerloosheid, liepen van mond tot mond, terwijl de eene partij de andere daarmede betichtigde. Van dit oogenblik af verloor *Skrzynecki* al zijn geestkracht; wanhopende zag hij den uitslag van dezen chaos in, en durfde nu niets meer ondernemen.

Het was echter niet bij het leger alleen, dat deze be-

schuldgingen ingang vonden; maar ook bij de bevolking van Polens hoofdstad hadden zij weerklink. De patriotische club, destijds door *Krukowiecki* geleid, *brulde*, als het ware, in een harer onstuimigste vergaderingen, een moordkreet uit tegen de vermeende verraders. Er moest bloed vloeijen, er moesten hoofden vallen, om, zoo het heette, der Poolsche vrijheid een zoen-offer te brengen. De leden van den rijksdag, hoezeer niet minder verontwaardigd over de slechte leiding der onderneming, zagen met schrik de verbittering der volksmensen toenemen, tegen alles wat slechts eenigzins gevestigd was. Ten einde de gemoederen wat te bedaren, deden eenige afgevaardigden des volks, in de vergadering van den rijksdag, op den 25sten Junij, het voorstel, om al de generaals of bevelhebbers, waarop slechts eenige schuld rustte, van, door pligtverzuim, tot ongelukken of mislukte ondernemingen te hebben bijgedragen, in staat van beschuldiging te stellen, en voor eenen krijgsraad ter verantwoording te dagen. De generaals die bij de laatste onderneming het korps van *Rudiger* hadden laten ontsnappen, waren het niet alleen die men onder dat getal begreep; ook zij die bij *Iganie* niet spoedig genoeg op het slagveld waren verschenen, zij die den graaf *Diebitsch* ongehinderd op *Ostrolenka* hadden laten trekken, en nog meer anderen. De generaals *Dziekonski*, *Stryenski*, *Lubienski*, *Skzarzynski*, *Jankowski* en *Bukowski* werden daarin met name genoemd. Na langdurige debatten, werd dat voorstel in zoo verre gewijzigd, dat het den generalissimus opgedragen werd, om de generaals, welke hij van pligtverzuim verdacht hield, tot het doen van verantwoording op te roepen.

Gehoor gevende aan deze gebiedende vordering, ontving *Skrzynecki* den beiden generaals *Jankowski* en *Bukowski* hunne kommando's. Naauwelijks was dit geschied, of eene nieuwe gebeurtenis deed de gemoederen nog meer tot wraakneming ontvlammen. De generalissimus had, namelijk, op den 29sten Junij, eenen geheimen wenk ontvangen, dat er in de muren van Warschau eene zamenzwering bestond, ten voordeele der Russen. Hem werd daarbij tevens eene lijst overgelegd der voornaamste hoofden van het komplot. Dien ten gevolge liet *Skrzynecki*, met voorkennis van het bewind, al de aangeduide personen in hechtenis nemen, te weten: de generaals *Hurtig*, *Jankowski*, *Bukowski*, *Salacki*, de overste *Slupecki*, de civiel personen *Lessel*, de kamerheer *Fensch* en eene Russische dame, *Bazanow* genaamd. De tijding dezer gevangennemingen verspreidde zich, met de snelheid des bliksems, door de stad en bragt het gemeen, door de clubbisten in het geheim opgeruid, op de been. Het woedende gepeupel wilde zich kort regt verschaffen en de gevangenen aan de lantaarns ophangen. Niet dan met

veel moeite gelukte het der Warschauwer nationale garde en den vorst *Czartoryski* hen aan de moordlust van het gepeupel te onttrekken en, onder belofte van streng regt over hen te houden, op het kasteel in verzekerde bewaring te brengen.

Later bleek het, dat het vermeende komplot alleen op losse geruchten had gesteund, welligt van de club zelve uitgegaan, daar er geene bewijzen gevonden werden, waaruit men met zekerheid tot de werkelijkheid der zamenzwering konde besluiten. Vele der beschuldigden wegens vermeende deelneming aan dat komplot, werden, uit dien hoofde, vrijgesproken; men hield hen echter voor hunne lijfszekerheid in bewaring, hetgeen, zoo als wij later zullen zien, hun ongeluk was.

Na zijne terugkomst in Warschau, was het *Skrzynecki* duidelijk geworden, dat de graaf *Toll* geene voornemens had gehad, om den *Narew* over te trekken en dat deszelfs beweging naar die zijde zich slechts had bepaald tot eene diverserende demonstratie. Dien ten gevolge had hij den marsch van een gedeelte van het leger op Warschau doen staken. *Chrzanowski*, die toen het korps van *Romario* mede onder zijne bevelen had genomen, ontving dan ook zeer spoedig bevel, om den linker Weichsel-oever, in het wooiwoodschap *Sandomir*, te blijven gadeslaan. De divisie van *Rybinski* en de kavallerie-divisie van *Jagmin*, die over Warschau in *Praga* waren aangekomen, werden naar *Kaluszyn* verlegd. De divisie van *Malachowski* en de kavallerie-divisie van *Skarzynski* bleven dicht bij Warschau. De divisien van de generaals *Milberg* en *Sierawski* en de overige kavallerie-korpsen waren bij *Modlin* op den regter Weichsel-oever overgegaan, en hadden zich onder den rook dier vesting gelegd.

Het oogenblik scheen nu gekomen, dat de vesting *Modlin* eene gewigtige rol in het laatste bedrijf van het bloedige drama zoude spelen. Bij de beschouwing der stellingen, welke de beide legers op het einde van Junij hadden ingenomen, vallen *Modlin* en *Sierock* het eerst onder de aandacht; beide plaatsen zullen voorzeker, bij elken oorlog, waarvoor Polen het tooneel levert, eenen grooten invloed uitoefenen. Hare gunstige ligging had reeds *Napoleon* terstond opgemerkt, toen hij voor de eerste maal Polens grondgebied betrad en met zijn adelaarsblik had ingezien, welke voordeelen daaruit voor strategische bewegingen zouden te trekken zijn. De keizer had dan ook destijds bevelen uitgevaardigd om deze beide punten te versterken. Dat van *Sierock* werd echter niet voleindigd; later werd er niet om gedacht ze verder voort te zetten, integendeel, verlaten als zij waren, vervielen de begonnen werken, om niet weder hersteld te worden.

Wij hebben gezien, hoe menigwerf deze beide punten den Polen van dienst waren geweest; nu echter, daarde beide legers, sedert de maand Mei, van standplaats veranderd en de bedoelde plaatsen in het middenpunt der operatievlakte gelegen waren, kon men ze tegen eene versterking van 30,000 strijders aan den kant der Polen schatten. « Wat zou een groot veldheer, » zegt *Brzozowski*, « in zulk eene stelling niet hebben uitgerigt. Dezelve zou hem de gelegenheid hebben aangeboden eenen klassischen veldtocht te voeren, met duizenderlei wendingen en nieuwe combinatiën, welke een nieuw veld hadden geopend voor eene grondige studie van de kunst des oorlogs. Welligt biedt de geheele oppervlakte van Europa geen zoodanig terrein aan; voor 't minst, mij is er geen bekend. Bij eene stad zooals Warschau, die voor de Polen van zoo veel gewigt was, stroomden drie groote rivieren, door bruggen en vestingen verbonden, terwijl derzelver loop bogten en kronkelingen vormden, als ware het door de natuur daargesteld, om den geringsten taktischen of strategischen misslag, de onbegrijpelijkste gevolgen te doen naar zich slepen. » — Zoo dacht ieder er over, die destijds de bewegingen der beide strijdende partijen, bij de aankomst van elk nieuw bericht, volgde. En waarlijk, men behoefde geen *Maurits van Nassau*, geen *Eugenius*, *Frederik* of *Napoleon* te zijn, om op het vermoeden te komen, dat Modlin, in die loopende oogenblikken, aller aandacht moest trekken. De Poolsche veldheer scheen er echter geheel anders over te denken; het scheen alsof dat, voor overheerlijke combinatiën, zoo geschikte terrein zijne aandacht nauwelijks waardig was. Zulks trekt als van zelve onze aandacht op het Russische hoofd-leger terug.

Het Russische centrum was, sedert den dood van graaf *Diebitsch*, uitgenomen de demonstratie aan den Narew, niet van plaats veranderd. De graaf *Toll* had alleen, door eene afdeeling infanterie en kavallerie, den beneden-Weichsel, tot bij Osiek, doen verkennen. Deze afdeeling vereenigde zich echter op den 23sten Junij, na een vierdaagsch oponthoud, in Plock weder met het hoofd-leger. Met ongeduld verwachtte men den nieuwen veldmaarschalk, wiens aanstaande komst door den graaf *Toll*, bij eene leger-order, was bekend gemaakt. De reeds vroeger, doch laatstelijk door den Perzischen en Turkschen veldtocht (1826, 1827 en 1828), met roem bekende en door zijnen dankbaren keizer in den gravenstand verhevene *Paskiewicz-Erivanski*, was tot opvolger van graaf *Diebitsch* benoemd, en de tijding daarvan met geestdrift bij het Russische leger in Polen ontvangen. De nieuwe opperbevelhebber nam zijne reize van Petersburg over Tilsit, ging bij Kolno de Poolsche grenzen over, en kwam in het laatst van de maand Junij over Lomza in het

hoofd-kwartier te Pultusk aan. Kort te voren was de tijding van den roemvollen togt des generaal *Rudiger* aldaar bekend geworden; zoodat het een en ander samen liep om het moreel bij het Russische leger te verheffen, naarmate dat der Polen steeds zinkende was.

Kort na zijne aankomst hield graaf *Paskiewicz* eene legerschouwing over zijne troepen, aan gene zijde van den Narew; terwijl hem naauwkeurige staten van de sterkte en den toestand der gedetacheerde korpsen werden overgelegd. Volgens *Neyfeld* had het Russische leger in Polen destijds de navolgende sterkte:

Het hoofd-leger.

1 De garde, onder den grootvorst <i>Michaël</i> , uitgenomen het gede-	Infanterie.	Kavallerie.
tacheerde in Lithauwen.	10,000 man	4500 man.
2 Het korps van <i>Pahlen</i>	13,500	2000
3 Het grenadier-korps onder <i>Szachowski</i>	10,000	
4 Het kavallerie-korps onder graaf <i>Witt</i>		3000
	Te zamen.	9500
	33,500	

De linker-vleugel.

5 Het korps van <i>Kreutz</i> (1) en <i>Rosen</i>	10,000	3500
6 Het korps van <i>Rudiger</i>	8,000	3000
7 " " " <i>Kaizaroff</i> voor <i>Zamosc</i> (2).	6,000	1500
	Te zamen.	8000
	24,000	

In Lithauwen.

8 De afdeeling garde-troepen onder <i>Kuruta</i>	2,500	1500
9 Het korps van den generaal <i>Sacken</i> en eenige andere kleine afdeelingen.	8,000	2000
	Te zamen.	3500
	10,500	

Verzameling.

	Infanterie.	Kavallerie.	
Hoofd-leger.	33,500	9500	} 21,000 man.
Linker-vleugel.	24,000	8000	
In Lithauwen.	10,500	3500	
	Geschut.	350 Stukken.	

In deze sterkte waren de Kozakken-regimenten niet begrepen (3).

(1) De generaal *Kreutz* was echter reeds naar Wilna vertrokken.
 (2) Deze was uit Wolhyniën opgerukt, toen *Chrzanowski* uit de omstreken van Zamosc op den linker Weichsel-oever was overgegaan.
 (3) De overige Poolsche schrijvers geven deze sterkte veel hooger op, en begroeten het hoofd-leger alleen op 60,000 man en 300 stukken geschut.

Door deze legerschouwing zag de graaf *Paskiewicz* zich in staat gesteld, zijne krachten te vergelijken met het voorschreven doel en tegen de moeilijkheden die hij had te overwinnen om dat doel te bereiken. Die bezwaren waren groot, daar hij, even als zijn voorganger, eene groote uitgestrektheid terrein moest doen bezetten, om hetzelfde tegen de ondernemingen der Poolsche leger- en partijganger-korpsen te dekken en de algemeene volkswapening tegen te gaan; terwijl hij gelijktijdig zijne troepen genoegzaam bijeen moest houden, om zich niet bij gedeelten te doen slaan.

Overigens was de nieuwe veldheer het volkomen eens met de inzichten van zijnen voorganger; dat namelijk, het lot van den veldtocht door de inneming van Warschau zou moeten beslist worden, en dat daartoe die stad op den linker-oever moest worden aangefast. De voorbereidingen van den graaf *Toll*, na den dood van graaf *Diebitsch*, om op den linker-oever over te gaan, even als de maatregelen, door bemiddeling van den graaf *Orloff* met de Pruisische regering getroffen, om in al de benooidigheden des legers langs de Pruisische grenzen te voorzien, werden door hem goedgekeurd. Zijne uiterst ver gedrevene werkdadigheid, geholpen door de geestdrift die zijne aankomst bij het leger had opgewekt, deed echter al die maatregelen en werkzaamheden nog bespoedigen.

Er stonden den graaf *Paskiewicz* geene andere wegen open. Zich uit de stelling van Pultusk terug te trekken was niet raadzaam; in die stelling te blijven verwijlen konde gevaarlijk worden; om voorwaarts te rukken en *Skrzynecki* op den rechter-oever aan te tasten beloofde geene beslissing; de overgang op den linker oever was moeilijk uit te voeren, daar de Weichsel tegen deze onderneming als een magtige slagboom stond, vooral wanneer men dien overgang moest dwingen. Hoe weinig kansen voor gelukkige gevolgen zulks aanbod, koos hij echter het laatste, omdat deze manoeuvre alleen eene afdoende beslissing van den veldtocht konde uitwerken. De veldtocht had reeds te lang geduurd, de Russische natie was denzelve moede geworden; terwijl het Petersburger kabinet, zonder langer te dralen, het vraagstuk wilde beslist zien. Het laatste had zeer goed ingezien, van waar de volharding der Polen kwam, en welke gouvernementen het voedsel daartoe leverden. Het zag, waarom de Engelsche en Fransche kabinetten zoo veel spoed maakten om de Hollandsch-Belgische questie ten einde te brengen, en de onafhankelijkheid van België zoo spoedig mogelijk te vestigen; omdat zij zich aan dien kant de handen wilden vrij maken, ten einde zich meer regtstreeks met het Poolse vraagstuk te bemoeijen. Daarenboven werd Engeland in die dagen wederhouden, om regtstreeksche bemoeijingen in die zaak aan te wenden. Gewigtige bin-

nenlandsche aangelegenheden (*de hervormings-bill*) hielden de aandacht der Engelsche ministers gaande; doch dit alles konde eindigen, en dan had de Russische regering alles kwaads kunnen wachten van twee gouvernementen, die het nu eenmaal op zich genomen hadden geheel Europa te revolutionneren. Het was alzoo de binnenlandsche staatkunde van het Petersburger kabinet niet alleen, welke eenen spoedigen afloop van den veldtocht eischte; maar ook deszelfs buitenlandsche staatkunde vergde zulks gebiedend. De toebereidselen nu, door den veldmaarschalk *Paskiewicz* gemaakt, om den Weichsel over te gaan en den laatsten slag aan de Poolsche omwenteling toe te brengen, werden zeer spoedig in Warschau bekend. De rijksdag besloot daarop, dit hernieuwd gevaar, door inspanning van nieuwe strijdkrachten, het hoofd te bieden, en magtigde op den 1sten Julij het uitvoerend bewind, om eene algemeene volkswapening (*Pospolite Ruzsenie*) te organiseren.

Het liet zich echter vooruit zien, dat deze maatregel niet aan het doel zoude beantwoorden, daar het reeds uiterst moeilijk was de wet zelve ten uitvoer te leggen. De meeste landbouwers toch hadden reeds ingezien, dat de omwenteling — zoo het heette in naam van het volk begonnen — echter in wezenlijkheid ten voordeele van eenige volksmenners, den hoogen adel en de geestelijkheid werd benuttigd. Daarenboven was het juist in den oogsttijd, en een groot gedeelte van het land door de Russen bezet. Dit alles had men in Warschau wel ingezien; doch men vermoedde dat de algemeene gewapende opstand — *in naam* — een aandrang te meer voor sommige gouvernementen zoude zijn om tusschen beide te treden; terwijl het manifest, dat dezen maatregel vooraf ging, het medelijden der natiën zoude gaande maken. Het was dus eene dier tooneel-vertooningen, waarmede men het publiek wilde innemen. Ware deze wet bij den aanvang der omwenteling genomen geweest, en hadde de rijksdag die dan laten voorafgaan door eene emancipatie van den boerenstand, dan welligt zoude zij doel getroffen hebben.

Den 3den Julij hield de veldmaarschalk *Paskiewicz* eenen grooten krijgsraad, waarin tot den Weichsel-overgang, in weerwil van al de gevaren die deze manoeuvre medebragt, besloten werd. Het leger, welks hoofdmagt bij Pultusk geconcentreerd stond, moest vooreerst een moerassig en met de rivieren de Wkra en Skrwa doorsneden boschachtig terrein doortrekken, om op een punt te komen, waar de overgang mogelijk was. Dit punt was bij Osiek, digt aan de Pruisische grenzen, gelegen. De veldmaarschalk wilde echter vooraf zijn leger bij Plock te zamen trekken en aldaar eene demonstratie of schijnovergang maken, om de aandacht van den Poolschen op-

perbevelhebber van het ware overgangs-punt af te leiden. Bij den marsch van Pultusk naar Plock, zou men echter aan een tweede en grooter gevaar bloot gesteld zijn, namelijk, dat men op een dagmarsch van Modlin, de flank aan een groot gedeelte van het aldaar geposteerde leger moest bloot geven. *Skrzynecki* konde aldaar deboucheren, zich op de Russische achterhoede werpen, deze slaan en zoodoende het geheele plan verijdelen.

In weerwil van al deze zwarigheden, zette het Russische hoofd-leger zich in vier kolommen uit Pultusk en Rozan in beweging, op Plock en Sierpe rigting nemende. De eerste kolom, zijnde de kavallerie van graaf *Witt*, marcheerde op Plock. De tweede kolom, onder de bevelen van vorst *Szachowski*, drong uit Kleczewo over Sohoczyn voorwaarts. De derde kolom, zijnde de keizerlijke lijfwacht, marcheerde van Makow over Ciechanow op Bielsk. Het korps van *Pahlen*, de vierde kolom vormende, ging van Rozan over Prasnysz, Mlawa en Sierpe, rigting nemende op Lipno. De groote parken en bagaadjes waren vooruit gezonden naar Mlawa, van waar zij langs de Pruisische grenzen moesten trekken. De generaal *Gerstenzweig* had echter bevel gekregen, om met 8000 man te Pultusk in stelling te blijven staan.

Eerst op den 7den Julij trokken de eerste Kozakken Plock binnen; het leger, dat hoogst bezwaarlijke marschen over schier grondelooze wegen had moeten maken, kwam tegen den 9den aldaar aan, en legerde zich in den omtrek der stad. De veldmaarschalk sloeg in de stad zelve zijn hoofd-kwartier op. Dadelijk na zijne aankomst, liet hij de kleine eilandjes, die voor en neven de stad in het midden van den stroom lagen bezetten, en daarop in schijn aanstalten maken tot het slaan eener brug. Aldaar vernam graaf *Paszkiiewicz*, dat eenige Poolse troepen in zijnen rug manoeuvreerden, zoodat hij zich te Plock een paar dagen bleef ophouden, om de bedoeling der Polen uit te vorschen. Ziende dat het slechts een gedetacheerd korps was, 't welk niet ondersteund werd, zoo verliet hij op den 11den Julij, met het grootste gedeelte van het leger, de omstreken van Plock, trok op Lipno, en legerde zich van daar tot Osieck. Den 13den volgde de achterhoede deze beweging. De voorposten der achterhoede werden alstoen in eene linie van Sierpe langs den rechteroever van de Skrwa uitgezet. Het groote hoofd-kwartier werd in Dobrzyn gevestigd.

Eenige dagen voor dat het Russische hoofd-leger in beweging kwam, had *Skrzynecki* bevel gegeven om de divisien van *Milberg*, *Sierawski*, *Turno* en de brigade van *A. Skarzynski* dicht bij Modlin te concentreren. De divisie van *Malachowski* en *C. Skarzynski* werden tusschen die vesting en Jablonna geëchelonneerd. De divisien van

Rybinski en *Jagmin* stonden in de stelling van Dembe-Wilkie. De divisie van *Romario* moest bij Potycza zich in gereedheid houden; terwijl *Chrzanowski*, met de onder zijne bevelen staande troepen, den linker Weichsel-oever moest blijven bezetten.

Het was hier alzoo wederom het oude: uiteen verspreid, zonder samenhang, en in een oogenblik dat die samenhang zoo noodig was.

Skrzynecki begaf zich in persoon naar Modlin, alwaar hij den 5den Julij aankwam, juist in het oogenblik dat *Paszkiiewicz* zijne flank-beweging begon. Behalve het garnizoen dier vesting, had hij op dien dag 21,000 man bij de hand, die hij tot 31,000 man had kunnen doen aangroeijen, door de troepen welke bij Jablonna stonden aan zich te trekken. Den volgenden dag had hij dat aantal nog kunnen vermeerderen, door de divisien van *Rybinski* en *Jagmin* naar dat punt te laten marcheren. Hij kon alzoo in twee dagen eene genoegzame magt bijeen hebben, om in de flank en in den rug van het Russische leger te vallen, terwijl Modlin hem altijd, ingeval van tegenspoed, eene zekere wijkplaats aanbood. *Skrzynecki* was echter niet gestemd om iets beslissends te ondernemen, en vergenoegde zich met de divisien van *Milberg* en *Turno* op den 6den Julij uit Modlin te doen deboucheren en op Plonsk te rigten. *Milberg* volgde daarbij met zeer veel omzigtigheid de Russische achterhoede, zonder zich met dezelve in eenig gevecht te wikkelen.

De twee dagen die de graaf *Paszkiiewicz* te Plock doorbragt, bleef ook *Skrzynecki* onbewegelijk in zijne stellingen. *Pradzynski* (die wederom als kwartiermeester-generaal was aangesteld) deze werkeloosheid van den generalissimus bespeurende, gaf hem daarop, door tusschenkomst van den chef van den generalen staf, *Lubienski*, den raad, om het Russische leger op den beneden-Weichsel te volgen, zich altijd op eenen halven dag-marsch van deszelfs achterhoede op te houden, en hetzelfde aan te vallen, zoodra de helft van dat leger den Weichsel zoude zijn overgetrokken. Deze raadgeving werd door *Skrzynecki* niet opgevolgd, daartegen, en wel met grond, inbrengende, dat het gevaarlijk zoude zijn, om op eenige dag-marschen van Modlin eenen hoofdslag te wagen. Zoodanig eene beweging was ook voorzeker niet raadzaam, vooral niet met een aanzienlijk korps Russen (dat hetwelk te Pultusk was gebleven) in den rug. *Soltijk* sloeg nu voor, ten einde de stoutheid van *Pradzynski's* plan met de gegronde vrees van den opperbevelhebber, enigzins in overeenstemming te brengen, om langs den Weichsel-oever te marcheren, en deze beweging te doen volgen door eene brug-equipaadje, die den Weichsel zoude afzakken, en tevens de noodige levensmiddelen voor het leger zoude medevoeren. De gouverneur van Modlin had

aangeboden, om al de benoodigde vaartuigen en verderen bruggen-toestel in twee dagen in gereedheid te zullen hebben; dan had men, volgens het gevoelen van *Soltijk*, altijd eenen hoofdslag kunnen wagen, terwijl, bij eventuele ongelukken, eene brug, voor den terugtogt in den rug van het leger, in gereedheid konde gebragt worden. Onder al dat weifelen had middelerwyl graaf *Paszkiwicz* zijne beweging op *Osiek* voortgezet, en toen viel er niet meer aan te denken, om het Russische leger, dat nu 3 dag-marschen van de Polen verwijderd was, te volgen. Er bleef *Skrzynecki* nu nog eenen weg open, namelijk om den Weichsel over te gaan, al zijne strijdkrachten bij *Sochaczew* te vereenigen, en van daar regt op het Russische leger te trekken en het eenen hoofdslag te leveren. Deze manoeuvre was hem door *Chlopicki*, door tusschenkomst van den generaal *Wonsowicz*, aangeraden, waarbij de raadgever deed opmerken, dat de *Bzura* eene overheerlijke operatie-basis aanbood, die door veldwerken moest versterkt worden, en waar achter het Poolsche leger des noods konde terug trekken. Men zou den graaf *Paskiewicz* daardoor dwingen eerst deze defensiva stelling te vermeesteren, alvorens hij op *Warschau* konde trekken.

Geen dezer raadgevingen vond bij *Skrzynecki* ingang; hij had zijne eigene inzichten en deze alleen wilde hij volgen. Het verdient hier echter te worden opgemerkt, dat de Poolsche veldheer geenszins met het voornemen, om het Russische hoofd-leger in die omstreken aan te tasten, te *Modlin* was gekomen. Reeds vóór dien tijd had hij vast besloten, om den graaf *Paszkiwicz* voor *Warschau* eenen hoofdslag te leveren. Hij vermeende de *Warschauwer* nationale garde alsdan met voordeel te kunnen benuttigen, hetzij om deel aan den slag te nemen, of om de versterkingen voor *Praga* te bezetten. Een hoofdslag in het gezigt der hoofdstad, gerugsteund door 20,000 nationale gardes en de aangelegde veld-werken, zoude, volgens zijn gevoelen, den grootsten invloed op het gezonken moreel van zijne troepen uitoefenen, en den moed, bij *Grochow* betoond, op nieuw verlevendigen. Hij yerheugde zich dus, alhoewel in het geheim, dat *Paszkiwicz* zijne verlangens voorkwam, en op den linker-oever op *Warschau* ging manoeuvreren. Zelfs liet hij zich daarover, onder belofte van geheimhouding, aan den volksvertegenwoordiger *Gostkowski* uit, toen hij vernam dat de Russen werkelijk toebereidselen maakten om den Weichsel over te gaan: « *Eindelijk heb ik ze,* » zeide hij aan dezen; « *deze beweging zal den veldtogt beslissen.* »

Wanneer men nu al de kansen van winst en verlies, in de positie waarin het Poolsche leger zich bevond, na-gaat en berekend, dan was het plan, door *Skrzynecki* ontworpen, voorzeker geen van de slechtste. Het bood

hem voor 't minst het voordeel aan, om in eene versterkte stelling de kans des oorlogs te wagen. Was deze hem nadeelig, dan trok hij zich in de versterkingen terug, en was dan nog in staat, om het lot van den veldtogt te doen weifelen. Was zij hem daarentegen gunstig, dan voorzeker waren al de voordeelen aan zijne zijde, en het Russische leger in eenen allergevaarlijksten toestand. Doch ook hierbij dient in overweging genomen te worden, dat de opperbevelhebber het vertrouwen van het leger en dat der natie reeds verloren had; dat zijn plan, hoe schoon ook, geheimhouding vereischte, en dat alzoo zijne weifelende houding aan geheel andere oorzaken werd toegeschreven, zoodat zijne voornemens, als ware het, reeds in de geboorte werden verlamd.

Ook de buitenlandsche staatkunde bragt het hare toe, om *Skrzynecki* tot tijdwinning te doen overhellen. De Fransche minister voor de buitenlandsche zaken, *Sebastiani*, had hem eenen brief geschreven, waarin hij hem den raad gaf, geen' beslissenden slag te leveren, daar Engeland en Frankrijk vast hadden besloten om in de zaken van Polen tusschenbeide te treden. Ook werd daarin te kennen gegeven, dat *Lodewijk Philips* in de troonrede, bij de opening der kamers, plegtig zoude verklaren, dat Frankrijk het niet zoude dulden, dat de onafhankelijkheid van Polen ten onder ging.

Deze dan waren de aanleidende oorzaken, waarom *Skrzynecki* het Russische hoofd-leger rustig naar den beneden-Weichsel liet trekken. Om echter iets te doen en de aandacht der Poolsche natie gaande te houden, besloot hij het gedetacheerde korps van *Golowin*, in de omstreken van *Siedlce* opgesteld, aan te tasten. Daartoe had hij aan *Chrzanowski* bevel gegeven, om tegen den 12den Julij over *Warschau* naar *Dembe* te marcheren, de divisie van *Rybinski* aan zich te trekken, en eene offensieve beweging tegen het korps van *Golowin* te maken. Zulks geschiedde dan ook; doch naauwelijks had laatstgenoemde generaal berigt ontvangen van de beweging der Polen, of hij besloot, alleen zijnen moed raadplegende, de Polen te gemoet te trekken. Den 14den Julij was *Chrzanowski* met het gros van zijn korps te *Minsk* aangekomen; terwijl *Romario* van *Potycza*, over *Osiek*, *Siennica* en *Ceglow*, naderde, om den Russischen linker-vleugel om te trekken en aan de Russen den terugtogt af te snijden. *Golowin* was intusschen vrij onvoorzigtig in drie kolommen op *Minsk* gemarcheerd, alwaar zijne voorhoede reeds met de Polen in gevecht gewikkeld was. Zeer spoedig merkte hij echter de bedoeling zijner tegenpartij, en had nog gelegenheid, om zich bij tijds op *Siedlce* terug te trekken, in welken terugtogt hij eenige honderd man aan gevangenen verloor.

Middelwyl had *Skrzynecki* aan zijnen kant de divisie van *Milberg* in het wooiwoodschap Plock gelaten, maar had de divisien van *Malachowski* en *C. Skarzynski* naar Warschau doen marcheren. Hij zelf begaf zich naar Jerusalem, alwaar hij het vereenigde korps van *Chrzanowski* en eene bende partijgangers, onder *Rozycki*, bijeen vond. Deze laatste was naar Lithauwen bestemd, om de moerassen van Pinsk te bezetten.

In die oogenblikken kon de opperbevelhebber in de omstreken van Jerusalem over 21,000 man beschikken, en deze wilde hij nu gebruiken om tusschen het korps van *Golowin*, te Siedlce, en dat van *Rudiger*, aan gene zijde van den Wieprz door te dringen, ten einde den een na den anderen aan te tasten en te slaan. Met dit voornemen marcheerde hij voorwaarts, en bezette, op den 19den Julij, met de divisien van *Rybinski*, *Jagmin*, *Chrzanowski* en de partijgangers van *Rozycki*, het dorp Roza. Het korps van *Romario* detacheerde hij naar Kock. Den volgenden dag rukte hij over Domanice naar Wochynie, ging den Liwiec over en kwam in Siedlce, dat echter door de Russen reeds was verlaten. *Chrzanowski* had zijne beweging op Zbuczyn gemaakt, alwaar hij de terugtrekkende Russen achterhaald en, na eenigen tijd geschermtseld te hebben, hun eenige gevangenen ontnam en alstoen zijne beweging staakte. De Russen trokken vervolgens op Biala terug.

Te Siedlce zijnde, ontving *Skrzynecki* het berigt van den overgang van het Russische hoofd-leger op den linker Weichsel-oever, waarop hij dadelijk aan al de troepen bevelen uitvaardigde, om op Praga terug te trekken. Alleen het korps van *Rozycki*, ongeveer 1000 man sterk, nam eene andere rigting, namelijk naar Drohiczyn, alwaar het den 22sten aankwam, den Bug overging en alzo Lithauwen binnen trok. Na eenige onbeduidende strooptogten in die omstreken, vereenigde het zich, zoo als wij in XIIde hoofdstuk gezien hebben, in het laatste der maand, dicht bij Narewka, met den terugtrekkenden *Dembinski*.

De generaal *Milberg*, die het Russische hoofd-leger op den regter Weichsel-oever, in het wooiwoodschap Plock, had moeten blijven gadeslaan, had in dien tusschentijd Plock bezet. Van daar had hij de beweging der divisie des Russischen generaals *Gerstenzweig* van Pultusk over Sohaczyn op Racionz doen verkennen, doch zonder dezelfde krachtadig te hinderen; daarna trok hij zich op Modlin terug.

Keeren wij nu, na deze noodzakelijke uitweidingen, tot het Russische hoofd-leger terug, om hetzelfde bij den merkwaardigen overgang des Weichsels te volgen.

NOTA

BETREFFENDE HET WERK VAN DEN HEER NAHUIS, GETITELD:
VERZAMELING VAN OFFICIELE RAPPORTEN BETREFFENDE DEN OORLOG OP JAVA IN DE JAREN
1825—1830.

In n°. 3—5 van den vorigen jaargang van dit tijdschrift, hebben wij een verslag gegeven van de *Mémoires sur la Guerre de l'île de Java de 1825 à 1830* par le Major (thans Luitenant-Kolonel) F. V. A. DE STEURS. De belangwekkende bescheiden, betreffende dezen merkwaardigen en voor de Nederlandsche wapenen roemvol geëindigden oorlog, in de gedenkschriften van dien in alle opzichten verdienstelijken hoofdofficier opgenomen, hadden onze belangstelling in hooge mate gewekt. Daardoor gevoelden wij ons geroepen, van dat werk een gunstig verslag te moeten geven, en hetzelfde als eene hoogst belangrijke historische bijdrage, voor onze vaderlandsche krijgsgeschiedenis, te moeten aanbevelen. Intusschen was ons in handen gekomen het bovenvermelde werk van den heer *Nahuis*, dat, in zeker opzigt, als eene critiek van de bedoelde *Mémoires* is te beschouwen, en dat ons, op sommige punten, in twijfeling bragt, omtrent de historische naauwkeurigheid van het een en ander verslag der krijgsgeschiedenissen. Voor het publiek, en voornamelijk voor het militair publiek is het echter van belang te weten, waaraan men zich te houden hebbe; en het was daarom, dat wij het van onzen plicht rekenden, onderzoek te moeten doen, naar de redenen en omstandigheden, die aan deze of gene uitlegging of wederlegging ten grondslag hadden gediend. Ten dien einde hadden wij ons tot den verdienstelijken schrijver der *Mémoires* gewend, tot verkrijging van ophelderingen, over sommige betwiste punten. De overste *de Steurs* heeft met zeer veel bereidwilligheid aan ons verzoek voldaan; terwijl Z. H. E. Gestr. ons daarenboven eene nota, over dit onderwerp ter plaatsing in dit tijdschrift heeft doen geworden. Deze wisseling van verschillende gevoelens is op zich zelve eene nieuwe bijdrage voor de geschiedenis van dat tijdvak, en door zulke bijdragen zal de waarheid des te helderder uitblikken, naarmate die meer en meer ontvouwd en van elk personeel omhulsel ontdaan wordt. Door dit verlangen werden wij geleid, ter opsporing van historische waarheid en naauwkeurigheid, alsmede ter regtvaardiging van een door ons vroeger uitgesproken oordeel. Overigens laten wij hier den overste *de Steurs* zelve in de onderstaande nota zijne denkwijze uten.

de Redactie.

Mij gereed makende, om naar Oost-Indië terug te keeren, ontving ik dezer dagen, eene uitnoodiging der redactie van den *Militairen Spectator*, om mijne denkwijze te kennen over de onlangs verschenen « Verzameling van officiele rapporten, betreffende den oorlog op Java, in de jaren 1825—1830. » door den heer *Nahuis*. Elkeen die weet, hoeveel zorg en bezigheid de toebereidselen voor eene Indische reis vorderen, vooral, wanneer men met familie derwaarts vertrekt, zal ligtelijk gevoelen, dat er niet veel tijd of lust overschiet, om zich dan met andere zaken bezig te houden. Het is mij intusschen noodzakelijk voorgekomen, om, nog vóór mijn vertrek, door eenige regelen, aan het voor mij streelend verlangen der bovenvermelde redactie te voldoen. Het genoemde werk toch aan te leur gestelde verwachtingen zijnen oorsprong verschuldigd zijnde, heeft het de strekking en bedoeling om te doen geloven, dat ik in mijne *Mémoires* « historische en naauwkeurigheden, » zou hebben begaan, en den schrijver der verzameling krijgskundigen roem en hulde hebben onthouden, ter zake zijner expeditie naar de Madiön en de zogenaaemde onderhandeling met *Sentot*.

Het was immers niet mogelijk in een kort bestek, de diensten van allen die aan den Javaschen oorlog deel genomen hebben, in al derzelve bijzonderheden te vermelden; alleen de gewichtigste gebeurtenissen, die, of voordeelig of nadeelig op den algemeenen gang der zaken of der krijgsoperatiën werkten, deze voornamelijk heb ik bij het behandelen mijner *mémoires* ten doel gehad, en naar mijn beste weten trachten te vermelden. Die taak was moeilijk; ik heb getracht dezelve met naauwkeurigheid te volbrengen. Ik ben er zeker van; en dat ik daartoe in een' anderen tijd niet onbekwaam geacht ben geworden, zelfs door den heer auteur der verzameling zelve, kan onder anderen blijken uit de volgende zinsnede, van een' zijner brieven aan Z. E. den heere luitenant gouverneur generaal (missive 17 December 1829 n°. 251) daarbij zeggende; « gewis niemand beter dan de kolonel *Cochius* (de tegenwoordige generaal kommandant der troepen in Oost-Indië) en de Major *de Steurs* kunnen dezen oorlog beschrijven en zulks tienmaal beter *alleen*, dan ik met behulp van anderen zou kunnen of mogen doen.»

Van Zijne Edele, althans, (van den heer *Nahuis*) die als militair beoordeelaar optreedt, had ik het allerminst, in die hoedanigheid, eene recensie verwacht, alzoo Zijn Edele van de 5 jaren, die de oorlog heeft geduurd, van dien tijd slechts de helft in de Vorsten-landen is geweest, en gedurende vermelden tijd, noch vroeger, toch, heeft Zijn Edele, voor zoo ver ik weet, immer het minste militair gezag gevoerd, of ooit als *militair* orders gekregen van militaire superieuren, of immer als kolonel over eenige militairen het geringste kommando gevoerd.

Maar aan Zijn Edelens verwachtingen is niet voldaan, omdat ik niet genoeg van Zijn Edele in mijne *mémoires* heb gesproken, en vooral, omdat ik heb verzuimd eene militaire tournure aan zijne expeditie te geven.

Ik ben zoo zeer overtuigd, dat ik, in de vermelding van zaken van eenig belang, der waarheid steeds getrouw gebleven ben, en niets heb vermeld, dat niet op goede gronden rustte, dat het wellicht eenmaal der moeite nog wel eens waard zal zijn, om, op die zaken, ter geschikter tijd terug te komen; maar daartoe ontbreekt mij voor het oogenblik de tijd; alleen de bouwstoffen zijn, voor zoo veel noodig, nader verzameld.

Ik moge al de met zoo veel ophef gereleveerde onnaauwkeurigheid begaan hebben, van Calcutta, in stede van Barracpou te noemen — indien dit al eene onnaauwkeurigheid is, want elk een weet, dat die twee plaatsen in Britsch Indië tot elkander gelijkstaan, gelijk als op Java, *Batavia* tot *Wetevorede* — maar dat ik mij nu of ooit met het wederleggen van diergelijke beuzelarijen niet kan bezig houden, zal niemand misduiden, daar kleinigheden van dien aard slechts alleenlijk van de zucht van den heer *Nahuis* getuigen, om de aandacht van het publiek op zich te trekken.

De aanmerkingen van den heer *Nahuis*, over het al of niet doelmatige der landverhuizingen, waarvan Zijn Edele ten allen tijde een voorstander, evenwel geen *belanglooze* en dus ook geen onpartijdige beoordeelaar is geweest, kan ik des te gemakkelijker onaangererd laten, daar ik in dit opzigt in *het algemeen*, slechts de opgave gevolgd heb, van een' in die zaken voor vrij geldig en goed onderrigt geachten acteur, grave van *Hogendorp*, in zijn *coup d'oeil*, en mitsdien de wederlegging van den heer *Nahuis* op dit stuk, des noods aan dien schrijver kan overlaten; terwijl ik, in het bijzonder, het bestaan der verhuringen voor nadeelig op de operatiën tot demping van den opstand in 1825 à 1830 beschouwd heb, en ze nog zoo beschouw, op gronden die almede wellicht later en bij meer tijd dan thans ter mijner beschikking staat, ontwikkeld zullen worden. Maar betreffende twee punten in het werk van den heere *Nahuis*: zijne bedoelde expeditie en het noemen van den heere kolonel *Lucassen*, in stede van heere kolonel

Timmermans, wensch ik, nog voor mijn vertrek, een paar woorden te zeggen.

Het is zeker aandoenlijk « in een tijdstip van algemeen gevaar, den vijand te ontmoeten te gaan » en te scheiden van het dierbaar onderwerp zijner affectiën even als het « een bitter en pijnlijk gevoel is, om in den bloedigen dag des strijds tegen den vijand van zijn gouvernement het onderspit te moeten delven.» (pag. 145, 146).

In de eerste dezer gevoelens deelen wij volkomen met den schrijver der verzameling; maar ik althans die weet, en door bewijzen kan staven, dat de missive van den heere *Nahuis* geenszins van eenen militairen aard was, maar alleen ten doel had, om als resident van *Soerakarta*, en als kommissaris van het gouvernement aan het hof te *Djoecarta*, naar de bedreigde punten te vertrekken — gelijk andere residenten reeds vóór hem derwaarts vertrokken en aangekomen waren — ten einde de barissans bijeen te trekken, en andere gepaste maatregelen te nemen, en vooral « om de twee hoofdregenten van de *Madion* en *Kidici* in ons belang te houden; » (order aan den kommandant der mobiele kolonne n°. 9 n°. 2189, 1827); ik, die — zoo als de heer *Nahuis* daarvan mede overtuigd kan zijn — zeer wel weet, dat, al moge hij dan ook de uiterlijke teekenen van eenen kolonel hebben, hij als zoodanig evenwel in geen enkelen Europeeschen of Indieschen almanak bekend staat, ja, zelfs zoo geheel vreemd is geweest aan het militair departement in Indië, dat hij, niettegenstaande zijn expresselijk daartoe gedaan verzoek, niet eens als deelgenoot is toegelaten geworden, tot een der Indiesche militaire pensioen-fondsen; ik, of wie het zijn moge in geheel Nederlandsch Indië, zal iets militair wilslen of kunnen zien, in hetgeen de heer *Nahuis* (ongevergd) met eenen barissan verrigt heeft. Het is hiervan uitgaande, dat ik, de verstrooiing van dien barissan op den 11 December 1827 eenige palen boven *Ngawi*, aan algemeene oorzaken toeschrijvende, weinig dacht aan iemand te kort te doen; terwijl het mij niet mogelijk is geweest, en ook thans nog niet is, om daarvan iets te zeggen, dat aangenaam voor den heer *Nahuis* kan zijn; maar het zeker wel *onaangenaam*, noodlottig, treffend is (en hoe men het ook liefst te noemen), maar dan toch *waar* en zeer *waar*, dat Zijn Edele, slechts eenmaal in den Javaschen oorlog van 1825 à 1830 met eenen barissan uitgetrokken zijnde, niet eens het geluk had, om die eene keer, daarmede even zoo voorspoedig te vechten, als zoo vele andere ambtenaren, die zich, bij het herhaaldelijk doen van dergelijke expeditiën, evenwel nog nimmer eenige militaire hoedanigheid toegekend hebben, of zich daarom, in hunne nederigheid, iets op hunne « *onbezoldigde militaire diensten* » hebben laten voorstaan.

Deze op zich zelve zoo onbeduidende verstrooiing van eenige honderden Inlanders, zoo als dit in den Javaschen oorlog zoo dikmaals heeft plaats gehad, was echter voor den oproerigen *Sosro di Logo*, hoofd der muitelingen in de *Madion*, van veel belang, omdat hij eenen *toeau betuor* met een paar dikke épauletten had doen wijken, en mogelijk alleen daardoor aan de zijnen eenigen moed had kunnen inboezemen; maar deze zaak leze men nu beschreven op pag. 145 en volgende der verzameling, en wie zou dan niet moeten geloven, dat hier spraak is van eene nederlaag, aan eene wel geordende militaire magt, die, aan eenen in de bivouakken en slagvelden grijs geworden militairen bevelhebber overkomen is!

Ik voor mij verklaar nogmaals in de geheele bedoelde expeditie nimmer iets militair te hebben kunnen vinden, en deed alzoo, in het belang van den heer *Nahuis*, al wat mogelijk was, om hem niet als militair te doen optreden, en het is daarom ook geheel ten onregte, dat hij mij van « historische onnaauwkeurigheid » beschuldigt, door van de nederlaag, den majoor *Buschkeus*, nagenoeg een jaar later, maar op een geheel ander en meer gewichtig tooneel overkomen, waarmede de schrijver der verzameling gelijk wil zijn gesteld, in eenen ge-

heel anderen zin of toon, en met meer bijzonderheden te hebben gesproken.

Hier had ik, met « historische onpartijdigheid, » de eer te handhaven van een oud officier, die tweemaal, gedurende 5 jaren, dat hij te velde was en nuttige diensten bewees, rampspoedig, maar altoos met moed en beleid, aan het hoofd van eene geregelde militaire magt streed, waarvan het aantal dooden in zijne laatste nederlaag, den volgenden dag nog op het slagveld gevonden door eene andere derwaarts gezondene kolonne, ondubbelzinnig getuigde van de heldhaftigheid waarmede allen gestreden hadden; en, ten einde anderen, door mijn personeel gevoelen, niet te influencieren, deelde ik de rapporten van den Majoor, *Buskens* zelve in hun geheel mede, liever dan daarvan een uittreksel te geven. Ik zie niet, dat het mogelijk is, onpartijdiger te wezen.

Het tweede punt hetwelk ik nog wensch op te helderen, is de reden, waarom ik den heer *Lucassen*, en niet den heer *Timmermans*, onder aan eene nota in de *mémoires* pag. 157 geschreven heb, waarin de heer *Nahuis* zegt, met anderen, eene miskenning der diensten van laatstgemelden te hebben gevonden; waarom toch de heer *Nahuis* nu (mogelijk geheel ongeroepen) als appologist van den heer *Timmermans* optreedt, verklaar ik niet te begrijpen en 'er ook voor den heer *Timmermans* zoo veel zelfsvoldoening niet in te vinden. — De heer *Nahuis* beoordeelde genoemden heer in een ander tijdvak niet zoo gunstig als thans, waarvan de niet zeer vlejende bewoordingen in zijne missive van *Soerakarta*, van 17 October 1828, n°. 103, gedagteekend, kunnen getuigen: bewoordingen, die wij voor het oogenblik niet willen overnemen. Maar hoe, en op welken grond overigens de heer *Nahuis* pretendeert, dat de heer *Timmermans* en niet de heer *Lucassen*, in een militair rapport van Z. E. den heere luitenant-generaal opperbevelhebber, aan wijlen zijnen militair opvolger, den generaal majoor *Bisschoff* gerigt, is bedoeld geworden, behoort tot die en zoo vele andere zaken, in zijne verzameling voorkomende, waarvan ik mogelijk wel de strekking, maar geenszins de historische naauwkeurigheid begrijp; 't geen toch wel eene eerste vereischte behoorde te zijn in dengenen, die kan goedvinden, anderen daaromtrent te regt te wijzen.

Ik meen dit echter hieraan te moeten toeschrijven, dat de heer *Nahuis*, als niet tot het militair departement behorende, in aangelegenheden van geheel militaire aard minder belangstelde, en ook daarmede niet bekend werd gemaakt.

De zaak kan des noods in twee regelen beantwoord worden, door met goedkeuring van Z. E. den heere luitenant-generaal *de Kock* te verklaren, dat de heer *Lucassen* en niet de heer *Timmermans* de bedoelde persoon is; maar wanneer facta's aanwezig zijn, kan men dezelve doen spreken.

Vele bladzijden van het archief van Z. E. den heere luitenant-gouverneur-generaal, getuigen van den ijver en van de voortdurende activiteit van den heer *Timmermans*; maar zij getuigen tevens, dat hij soms, door een overdreven zucht, om aan het hoofd des bestuurs te behagen, aan zijne ondergeschikten, geen goed voorbeeld van militaire hiërarchie en ondergeschiktheid gaf, waaromtrent het mij niet moeilijk zou zijn te bewijzen, dat de heer *Nahuis*, in een' anderen tijd almede minder gunstig dacht.

Nagenoeg anderhalf jaar, voor het overlijden van den generaal majoor *Bisschoff*, was de dienst van het leger te velde reeds in tweeën gesplitst en zulks ten gevolge van een eigen voorstel van den heere kolonel *Timmermans* (missive 30 Maart 1828) en wel op zoodanige wijze, dat genoemde kolonel zich het beheer der vivres en transport-middelen had gereserveerd en de heer *Lucassen* met het zeker wel zoo moeilijk gedeelte der administratie en oorlogskosten belast werd; terwijl in het begin van 1829 de geheele vereenigde dienst op den heer *Lucassen* nederkwam, dewijl de heer kolonel *Timmermans* naar Batavia vertrokken was, om zich aan het hoofd zijner afdeling, de 4^e van het militair departement, te plaatsen; — verwaarts hij reeds vroeger zou zijn vertrokken, hadde hij niet verlangd om nog langer in de Vorstenlanden te verblijven.

En terwijl nu de heer kolonel *Timmermans* te Batavia was, nam Zijne Excellentie de luitenant-gouverneur-generaal eene geschikte gelegenheid waar, om hem als een blijk van deszelfs tevredenheid; voor de door hem bewezene diensten, met enkele andere verdienstelijken, aan Z. E. den heere kommissaris-generaal voor te dragen voor de order van den Nederlandschen Leeuw (missive 14 mei 1829, n°. 806).

Zal men nu, na uit het vorenstaande te hebben gezien, dat de heer kolonel *Lucassen*, reeds anderhalf jaar met de administratie der oorlogskosten, waaromtrent de luitenant-generaal opperbevelhebber, wijlen zijnen opvolger *meer speciaal* onderhoudt (pag. 157 der *mémoires*) nu anders kunnen besluiten, dan dat daarbij de heer *Lucassen*, door zijne Excell. is bedoeld geworden, te meer daar in eene andere zinsnede van bedoelde missive (pag. 155 der *mémoires*, laatste regel) in algemeene bewoordingen aan alle officieren der militaire administratie, waarvan, gelijk gezegd is, de heer kolonel *Timmermans* toen chef was, eene vlejende hulde wordt toegebracht.

DE STEURS.

ERRATA.

Op bladz. 190 van het voorgaand n°. 9, regels 14 en 25 van boven, staat 1704 en 1708, lees daarvoor 1804 en 1808.

B I J L A G E X,

Behoorende bij den Militairen Spectator, 4de Deel, n°. 10.

(Maand April, 1836.)

LAATSTE BENOEMINGEN, OVERPLAATSINGEN EN VERANDERINGEN BIJ HET LEGER.

BENOEMD:

Bij de 4de afd. Zuid-Hollandsche schutt. Bij het 1ste bat. Tot kap.: de 1sten luit. Cornelis de Koningh, van de afd. Tot 1ste luit.: de 2de luit. Aart Cornelis Groeneveldt, van de afd. Bij de garnizoens-troepen te Amsterdam. Tot kap.: de op $\frac{2}{3}$ van het activiteits-traktement gestelde majoor J. Ahlbach, thans tijdelijk het bevel voerende over het 2de bat. der afd. mob. Zeeuwsche schutt. Tot 1ste luitenants: de op $\frac{2}{3}$ van het activiteits-traktement gestelde kap. J. F. Gilbert, thans tijdelijk dienende bij de 4de afd. mob. Zuid-Hollandsche schutt., en de op $\frac{2}{3}$ van het activiteits-traktement gestelde kap. F. Röseler. Bij de garnizoens-troepen te Brielle, thans te Hoorn. Tot kap.: de majoor C. Muller, van de 7de afd. inf., thans tijdelijk het bevel voerende over het 2de bat. der 3de afd. Noord-Brabandsche schutt. Tot sergeant-majoor met rang van 2den luit.: de adjudant-onderofficier K. van Driesten, van de 8ste afd. inf. Bij de garnizoens-troepen te Hoorn. Tot serg.-maj. met rang van 2den luit.: de adjudant-onderofficier P. Maan, van de 8ste afd. inf. Bij de garnizoens-troepen te Heusden. Tot sergeant-majoor met rang van 2de luit.: de adjudant-onderofficier J. van Overstraeten, van het 1ste bat. veld-art. Bij het 1ste bat. jagers. Tot officier van gezondheid van de 3de klasse in het vaste kader van het geneeskundig personeel der landmagt: de tijdelijke officier van gezondheid van de 3de klasse J. van Wijck, thans dienende bij de ziekenzaal te Breda. Bij de 4de afd. mob. Zuid-Hollandsche schutt. Bij het 1ste bat. Tot 2den luit.: de korporaal-vrijwilliger W. S. van den Bergh, van de Haagsche schutt. Tot officier van gezondheid van de 3de klasse in het vaste kader van het geneeskundig personeel der landmagt: de tijdelijke officier van gezondheid van de 3de klasse J. K. A. Jacobze, van het hospitaal te Vere. Tot apotheker van de 3de klasse in het vaste kader van het geneeskundig personeel der landmagt: de tijdelijke apotheker van de 3de klasse C. A. Dekker Veenstra, van het garnizoen te Leijden.

VERPLAATSINGEN.

Bij de troepen dienstdoende in de Oost-Indiën: de 2de luits. J. A. Waleson en J. G. Blank, van de 5de afd. inf., de 2de luit. P. Wetselaar, van de 8ste afd. en de 2de luit. J. Schweisgut, van de 10de afd. inf. Bij de 1ste afd.

mob. Zuid-Hollandsche schutt.: de 1ste luit. P. Buftart, van de art.-komp. bij eene inf.-komp. der afd. Bij de 2de afd. mob. Noord-Brabandsche schutt., bij het 2de bat.: de 1ste luit. à la suite Reeringh, van het 1ste bat. der afd. Bij de 3de afd. mob. Noord-Brabandsche schutt., bij het 2de bat.: de 2de luit. à la suite Gatzten, van het 1ste bat. der afd. Bij het reg. ligte dragonders n°. 4: de officier van gezondheid van de 2de klasse W. C. van Leersum, van het depôt der 10de afd. inf. Bij het depôt der 10de afd. inf.: de officier van gezondheid van de 2de kl. C. M. L. Rieber, van het reg. ligte dragonders n°. 4. Bij de garnizoens- en hospitaal-dienst te Breda: de officier van gezondheid van de 3de klasse C. J. van Hees, van het 1ste bat. jagers.

EERVOEL ONTSLAGEN.

De 2de luit. G. I. J. van Os, van het 2de bat. der 3de afd. Noord-Hollandsche mob. schutt. De 1ste luit. Mr. L. E. Appellius, van het 2de bat. der afd. Zeeuwsche schutt. De 2de luit. J. J. F. A. Brouerius van Nidek, van het bat. art.-schutt. De kap. F. IJpey, van het 1ste bat. der 1ste afd. mob. Vriessche schutt., en tevens als kap.-kommandant der dienstdoende schutt. te Dockum. De 2de luit. W. K. van der Does, van het algemeen depôt der landmagt n°. 33. De kap. Jonkh. J. P. J. A. De la Court, van het 2de bat. der 3de afd. mob. Noord-Brabandsche schutt. De officier van gezondheid der 2de kl. B. A. Pull, van het 1ste bat. der 3de afd. mob. Noord-Hollandsche schutt. De officier van gezondheid van de 3de klasse H. J. Lulofs, tijdelijk dienende als officier van gezondheid van de 2de klasse bij de 5de afd. inf., uit gemelde betrekking in het vaste kader van het geneeskundig personeel der landmagt, met bepaling dat hij, voor zoo lang zulks noodig zal worden geoordeeld, in zijne betrekking van tijdelijk officier van gezondheid van de 2de klasse in dienst zal verblijven. De 2de luit. J. Beijers, van het 1ste bat. der 4de afd. Zuid-Hollandsche schutt.

NON-ACTIVITEITS-TRAKTEMENT VERLEEND, AAN:

Den 1sten luit. J. H. Bonting, van het algemeen depôt der landmagt n°. 33.

OVERLEDEN.

De 1ste luit. P. Verhagen, van het depôt der 2de afd. inf. De 1ste kap. J. T. van den Bijllaardt, van het 4de bat. art. nat. mil. De kap. D. Dominicus, van de 18de afd. inf. De 1ste luit. G. J. L. Brade, van de afdeeling grenadiers.